

ЛЮБОМИР ВИНАР
АЛЛА АТАМАНЕНКО
Українське Історичне Товариство
Кент, США – Острог, Україна

ОЛЕГ КАНДИБА І УКРАЇНСЬКИЙ НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ В АМЕРИЦІ: 1937 – 1939

У дослідженні наукової праці Олега Кандиби було визначено періодизацію його наукової діяльності¹. Перший період охоплював роки 1925 – 1930, коли він студіював і одержав докторат з Карлового університету, та розпочав науково-дослідну археологічну працю. Другий період тривав від 1931 приблизно до кінця 1940 року. Саме цей період став “золотою добою” його діяльності і творчості, коли з’явилися його головні наукові праці. О. Кандиба тоді співпрацював з Гарвардським університетом і Американською Школою Передісторичних Дослідів (American School of Prehistoric Research), Українським Вільним Університетом і займався створенням першої української наукової установи в Америці – Українського Наукового Інституту. По поверненні з США осінню 1938 р. він продовжував суспільно-політичну, культурну та наукову працю в Карпатській Україні. Починаючи від 1937 року, Олег Кандиба (псевдоніми “Ольжич”, “Кардаш”) очолював Культурну Референтуру Проводу Українських Націоналістів ОУН (КР ПУН)² і відповідав за розбудову сектору української культури в контексті української націоналістичної ідеології³. О. Кандиба був переконаний: “В області науки

¹ Про наукову діяльність О. Кандиби див. Любомир Винар. “Наукова діяльність Олега Кандиби”, *Український Історик* (VI), т. XXII, №1-4, 1985, с. 46-74; Л. Винар. “Головний період наукової діяльності Олега Кандиби: 1931 – 1940”, VI, т. XXIII, № 1-2, 1986, с. 31-54; т. XXIII, №3-4 (91-92), с.33-43.

² Про Культурну референтуру ПУН див.: В. Маруняк. “Культурна референтура ПУН в роках 1937 – 1942”, VI, 1985, т. XXII, ч.1-4 (85-88), с.75-80; О. Кандиба. “Вояки-будівничі”, *На зов Києва...*, с. 37-46; А.В. Кентій. *Нарис історії Організації Українських Націоналістів в 1941 – 1942 роках*. Київ: Національна Академія Наук. Інститут історії України. Головне архівне управління при Кабінеті міністрів України, Архів громадських об’єднань України, 1999, 200 с.

³ Див. Д. Кардаш (О. Кандиба). “В авангарді героїчної доби: до проблеми

світогляд націоналізму так само несе плідні зміни. З одного боку він відкриває нове розуміння життя, зокрема суспільних процесів та філософії історії, з другого – вимагає узгодження кожної наукової дисципліни з цілістю націоналістичної філософії”⁴. Цим переконанням керувався О. Кандиба в діяльності Культурної Референтури, що мало безпосередній вплив на створення у 1938 році УНІА, у співпраці з Олександром Грановським⁵, тодішнім професором Міннесотського університету і головою Організації Державного Відродження України (ОДВУ) в Америці.

В 1938 році Олег Кандиба вперше відвідав Америку. На жаль, цей період його життя дуже мало вивчений, що призвело до помилок у висвітленні його біографії в деяких енциклопедичних та довідкових виданнях, де часто згадується про приїзд вченого до США у зв’язку з працею в Гарвардському університеті⁶. Крім того, в біографічних

націоналістичної культури”. Альманах *В авангарді*, Париж, 1938, с. 9-15. Інші його статті того періоду передруковані в: О. Ольжич, *Незнаному Воякові*. Київ: Фундація О. Ольжича, 1994, с. 186-232. Про діяльність ОУН, див. John Armsrong, *Ukrainian Nationalism*. Third Edition. Englewood, Colo.: Ukrainian Academic Press, 1990, 270 p.; Roman Wysocki, *Organizacja Ukraińskich Nacjonalistów w Polsce w latach 1929 – 1939. Geneza. Struktura. Program. Ideologia*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2003, 433 p.; *Організація Українських Націоналістів 1929 – 1955*. На чужині (Париж: Видання Першої Української Друкарні у Франції), 1955, 446 с.; Петро Мірчук, *Нарис історії ОУН. Перший том 1920 – 1939*. Мюнхен: Українське Видавництво, 1968, 639 с.

⁴ Д. Кардаш (О. Кандиба). “Культурна політика українського націоналізму”. В кн.: О. Ольжич. *Незнаному воякові...*, с.228.

⁵ Про О. Грановського див.: Г. Чернихівський. *Олександр Неприцький-Грановський. Життя і творчість*. Тернопіль, 1996, 417 с.; “Грановський (Неприцький-Грановський) Олександр”, *Енциклопедія українознавства*, т.2, перевидання в Україні, с.425.

⁶ Наприклад, в статті “Наукова праця О. Кандиби-Ольжича”, *Фенікс*, зош. 10, 1961, с. 68, Дмитро Штогрин пише, що “в 1936 О. Кандиба одержує запрошення на працю від Гарвардського університету” і “Д-р Олег Кандиба приймає цю пропозицію”, але обов’язки, зв’язані з його політичною працею, “дозволяють йому практично прийняти пропонувану працю щойно в 1938-му році...” “Після остаточного поїзду до Америки д-р Олег Кандиба відразу розпочав фахову роботу в “Пібоді музею” при Гарвардському університеті”. Подібну інформацію також подано в *Енциклопедії Українознавства* в гаслі “Ольжич”: “У 1938 році читав лекції в Гарвардському університеті” (*ЕУ*, т. 5, с. 1830, автор гасла О. Зінкевич) і Данило Струк в статті “Olzuch, Oleh”, *Encyclopedia of Ukraine*, vol. III, 1993, p. 691: “After a brief lecture tour at Harvard University Olzuch helped to found the short lived Ukrainian Research Institute of America”. Вищенаведені гіпотези про працю або лекції О. Кандиби в 1938 році в Гарвардському університеті в Америці не мають жадного джерельного підтвердження. Див. Любомир Винар, “Головний період наукової діяльності Олега Кандиби: 1931 – 1940”, *цит. пр.*, с. 59-60. Студентка і приятелька О.Кандиби з Праги, Етель Лессер (Lesser), з якою

студіях не висвітлено ролю О. Кандиби-Ольжича у творенні УНІА, і дотепер джерельно не розкрито генезу та діяльність Українського Наукового Інституту в Америці. В *Енциклопедії Українознавства* (т. 9, 1980) за редакцією Володимира Кубійовича і *Encyclopedia of Ukraine* (V. 5, 1993) за редакцією Данила Струка не знаходимо гасел про УНІА. Зрозуміло, немає інформації про Інститут і в сучасних енциклопедичних виданнях, що виходять в Україні. Відсутня згадка про УНІА й в монографії, присвяченій відомому українському вченому-помологу та культурно-громадському діячеві, голові Організації Державного Відродження України Олександрю Грановському, який був одним із засновників Інституту⁷. Тому метою нашої статті є відтворення на основі архівних та інших матеріалів історії створення УНІА та ролі в ній Олега Кандиби-Ольжича, Олександра Грановського та інших політичних та культурних діячів.

В архівних фондах проф. Олександра Грановського і проф. Євгена Онацького, депонованих в Міннесотському університеті (University of Minnesota. The Immigration History Research Center. The Ukrainian Collection), зберігаються важливі матеріали про Інститут і його засновників Олега Кандибу і Олександра Грановського. Згадано про ці матеріали, а також частково їх опубліковано в журналі *Український Історик* у 1985 р.⁸ В той же час, ще в 1980-х роках редактор *Українського Історика*, опрацьовуючи матеріали про О. Кандибу-Ольжича, намагався уточнити деякі факти його біографії у членів ОУН, колег і друзів О. Кандиби, що мешкали в повоєнний час в США, Канаді та інших країнах, про що в архіві Л. Винара зберігається чимале листування. На цих та інших матеріалах базована стаття, в якій вперше в історіографії буде зроблено спробу на основі знайдених і значною мірою вперше введених до наукового обігу документальних джерел відтворити історію Українського Наукового Інституту в Америці. В той же час вважаємо, що цей нарис може бути доповнений пізніше при знаходженні нових документальних матеріалів.

При цьому висловлюємо щиру подяку п. Ірині Грановській, Організації Державного Відродження України (ОДВУ) в Сполучених

Ольжич зустрічався осінню в 1938 році в Америці, в листі до Любомира Винара 3 травня 1984 р. написала, що не думає, що він тоді працював професійно в ділянці археології” (“I don’t think that he did any professional work in the field of archeology during his stay in New York” (Архів Любомира Винара, ф. “О. Кандиба-Ольжич”).

⁷ Г. Чернихівський. *Олександр Неприцький-Грановський. Життя і творчість*. Тернопіль, 1996, 417 с.

⁸ Л. Винар. “Наукова діяльність д-ра Олега Кандиби”..., с.53; “Листи О. Кандиби до Є. Онацького” (Ред. М. Антоновича), *Там же*, с.141-146; “Листи Є. Онацького до О. Кандиби” (Ред. Л. Винар), *Там же*, с.149-155.

Штатах Америки, які дали дозвіл на використання цих архівних матеріалів⁹. Дякуємо за допомогу в архівних розшуках п. Галині Миронюк, яка опікується українською колекцією Дослідницького Центру Імміграційної Історії в Міннесотському університеті. Також дякуємо за допомогу і дозвіл на використання документів в публікації кураторам колекцій Центру Сузан Грігг (1984 р.) та Джоелу Вурлу (2003 р.). Частину документів, використаних при підготовці статті, друкуємо в джерельних додатках до неї.

ГЕНЕЗА ІНСТИТУТУ

Ідея створення Українського Наукового Інституту (УНІА), правдоподібно, виникла в 1937 році, коли О. Кандиба перебрав керівництво Культурної Референтури ОУН. Як згадував В. Маруняк, центром КР ПУН була Прага, яка була тоді найсильнішим скупченням українських інтелектуальних кадрів і студентства поза межами України¹⁰. Як відомо, тут діяли Український Вільний Університет, Український Високий Педагогічний Інститут ім. М. Драгоманова, Українське Історично-Філологічне Товариство та інші культурні та мистецькі об'єднання. Культурна Референтура ОУН, на думку директора Інституту української літератури НАН України М. Жулинського, – “це справді було своєрідне міністерство культурної політики, адже було розуміння, що перед Організацією Українських Націоналістів стоїть завдання відвоювати, утворити і побудувати національну державу”¹¹.

Ольжич за короткий час зумів об'єднати біля Культурної Референтури поважні українські інтелектуальні сили. “До найцінніших співробітників Ольжича поза Прагою, – писав В. Маруняк, – належав проф. Євген Онацький в Римі зі своїми співробітниками, що студіювали чи перебували в Італії, в Сполучених Штатах Америки – О. Неприцький-Грановський, професор університету в Мінеаполіс, в Берліні – В. Панченко-Юревич та Б. Кентржинський до виїзду в Фінляндію”¹². Але було вирішено, що такий Інститут найкраще

⁹ Листи з дозволом від п. Грановської, п. Сузан Грігг та Президента ОДВУ п. Олександра Процюка зберігаються в архіві Л. Винара (ф. “О. Кандиба”).

¹⁰ Володимир Маруняк. “Культурна Референтура ПУН в роках 1937 – 1942”, VI, т. XXII..., с. 77.

¹¹ “Виступ Народного депутата Миколи Жулинського на вечорі пам'яті Олега Ольжича”, *Самостійна Україна*, Рік 54, ч. 3, 2002, с. 4-5.

¹² Володимир Маруняк. “Культурна Референтура ПУН в роках 1937 – 1942”..., с. 77. З активних членів КР, які були членами ОУН, згадаємо Демодовгопільського, І. Ірляського, О. Лашенка, В. Маруняка, М. Михайловича, О. Телігу, О. Штуля, А. Хмарчук і М. Чирського. З КР також тісно співпрацюва-

зорганізувати в Америці, де мешкав проф. Олександр Грановський, голова Організації Державного Відродження України (ОДВУ) й відомий український вчений. Культурна Референтура розбудувала Культурно-Наукове Видавництво в Празі, створила Секцію мистців, письменників і журналістів УНО (1939), Комісію державного плянування (1939). УНІ в Америці мав стати науково-дослідним центром, який би об'єднував і координував діяльність українських вчених в Європі, Америці та Канаді. Крім того, на той час в США чи Канаді не було жодної української наукової установи й створення УНІ мало заповнити цю прогалину.

Ідея створення подібної установи, особливо на американському континенті, була дуже на часі і вже були спроби її розв'язання українськими вченими. Так, відома спроба створення Української Академії Наук в Чикаго українським істориком, співробітником М. Грушевського в НТШ, викладачем історії слов'янських народів у Чиказькому університеті д-р Олександром Сушком¹³. Установа, за кілька років свого існування видала дослідження О. Сушка про Олександра Великого та П. Костаса про історію грецької мови. Але решта запланованих праць так і не вийшла. Можна думати, що діяльність УАН в Америці була представлена однією особою її засновника, що й викликало негативну реакцію в українських науковців¹⁴.

Ідея ожила у змінених міжнародних обставинах кінця 30-х років. Відомий український адвокат і громадський діяч П. Лазарович¹⁵ в листі до О. Грановського згадував про обговорення ним ідеї створення такої наукової інституції і виготовлення короткого проекту засад її діяльності під час перебування проф. Д. Дорошенка в Канаді в липні та серпні того ж 1938 р.¹⁶ У 1941 р. проф. В. Тимо-

ли У. Самчук, О. Лятуринська, М. Мухін та інші видатні будівничі української культури.

¹³ Олександр Сушко (1880 – 1966), історик, журналіст і громадський діяч родом з Галичини. Див. про нього “Сушко Олександр”, *Енциклопедія українознавства*. Словникова частина. Перевидання в Україні. Т.8, Львів, 2000, с.3110-3111.

¹⁴ В. Дорошенко. “Хлестаков в Америці або Українська Академія Наук у Шікаго”, *Новий шлях*, 17 липня 1937, №156.

¹⁵ П. Лазарович (1900 – 1983), адвокат і відомий громадський діяч, ректор Інституту М. Грушевського в Едмонтоні (Канада), у 1968 р. був нагороджений медаллю Т. Шевченка, почесний доктор Колегії Св. Андрія в Вінніпезі. Про нього див. Михайло Маруняк. *Біографічний довідник до Історії Українців Канади*. Вінніпег: УВАН в Канаді, 1986, с.376.

¹⁶ “Лист П. Лазаровича до О. Грановського від 5 жовтня 1938 р.” Центр Дослідження Імміграційної Історії Міннесотського університету (ЦДІІ). Архів О. Грановського. Box 1. Ukrainian Academic and Other Organization. Folder “Scientific Institute in New York”. Див. “Джерельні матеріали”, док. №5.

шенко і проф. М. Чубатий намагалися створити подібну до УНІА установу – Українське Наукове Товариство, але і ця спроба не вдалася.

Переговори про створення Інституту з О. Грановським спочатку вів Омелян Грибівський, провідний член ОУН і відпрудник ПУН на Південну і Північну Америку¹⁷, який обговорював справу створення Інституту, а перед поверненням з Південної Америки до Європи у зв'язку із вбивством в Роттердамі Є. Коновальця, голови ПУН-у, написав проф. О. Грановському листа, в якому згадував про досягнуті домовленості. Про це знаходимо важливу інформацію в листі референта зв'язку ОУН Пригоди¹⁸ до голови ОДВУ з 27 квітня 1938 року:

“Від. п. Гриб.[івського] дістали ми листа з дороги, в якому він звідомлює, що написав до Вас, Вельмишановний Пане Професор, листа і торкнувся в ньому всіх питань, про які він з Вами свого часу нараджувався, а в тому теж справи УНІ в вашому терені. Культурна референтура і ми надіємося, що Ви, Вельмишановний Пане Професор, присвятите тому питанню належну увагу, бо справа створення такої інституції, що науково обґрунтовувалаб та промощувалаб серед наукових кругів шлях українському імені і історії є як показується надзвичайно важливою і пекучою. Справа такого інституту є на часі ще строго довірочного характеру”¹⁹.

Ініціативну групу УНІА очолив О. Грановський, а його найближчим дорадником і співорганізатором став О. Ольжич. Грановський у листі до Кандиби від 3 жовтня 1938 р. коротко згадує передісторію Інституту:

“Я одержав Ваші листи з проською прискорити організацію Українського Наукового Інституту, а особливо тому, що в Європі назрівають великі події. Коли вперше я одержав припорушення

¹⁷ Омелян Сенік (1891 – 1941) (псевдо “Грибівський”, “Канцлер”, “Урбан”) – відомий діяч ОУН, опікувався в ПУН північноамериканським континентом, тому часто відвідував Америку. Про нього див. “Сенік Омелян”, *Енциклопедія українознавства*, Словникова частина. Т.7. Перевидання в Україні. Львів, 1998, с.2753; А. Мельник, “Канцлер – Грибівський: Сот. Омелян Сенік”, *Організація Українських Націоналістів 1929 – 1954...*, с.33-36.

¹⁸ На жаль, не вдалося встановити власника псевда “Пригода”. В листі до Л. Винара від 1 квітня 1987 р. Є. Скоцко (Архів Л. Винара, ф. “О. Кандиба”) висловив припущення, що ним міг бути Я. Барановський.

¹⁹ “Лист Пригоди до О. Грановського з 27 квітня 1938”. ЦДІІ Міннесотського університету. Архів О. Грановського. Box 1. Ukrainian Academic and Other Organization. Folder “Scientific Institute in New York”. Див. “Джерельні матеріали”, док. №1.

минулого літа, яко вислід наших розмов з в. дел.[егатом] Гриб.[івським], просилося тримати цю справу строго довірочно до дальших повідомлень. Тому власне було мало зроблено, хоч начерк праці обдумувався. Тепер при нашій з Вами зустрічі ми цю справу ширше обговорили, я взявся до реалізації тої важної справи”²⁰.

Влітку 1938 року²¹ Олег Кандиба перший раз приїхав до Америки на запрошення ОДВУ²². Вже тоді він був визнаним в світі молодим вченим-археологом, видатним поетом і провідним членом ОУН. Як археолог – фахівець з європейської неолітичної кераміки, він мав близькі наукові зв’язки з європейськими й американськими вченими, від 1932 р. у співпраці з американськими науковими установами проводив розкопки у Чехословаччині та Югославії, мав виклади в літніх семестрах Американської Школи Передісторичних Дослідів в Європі, співпрацював з Фогг музеєм мистецтва та Пібоді музеєм Гарвардського університету, друкував праці в *Американському Журналі Археології*²³. Але ця співпраця відбувалася на європейських теренах.

Олег Кандиба приїхав до Америки для політичної, науково-організаційної та культурницької діяльності. Головні причини приїзду були: 1) Допроводити до організації Українського Наукового Інституту і 2) Взяти участь у Восьмому з’їзді ОДВУ і Другому

²⁰ “Лист О. Грановського від 3 жовтня 1968 р. до О. Кандиби”. О. Кандиба в той час мешкав у Нью Йорку. ЦДІІ Міннесотського університету. Архів О. Грановського. Box 1. Individual correspondens. Folder “Kandyba Oleh”. Див. “Джерельні матеріали”, док. № 8.

²¹ У листі до Л. Винара від 1 квітня 1987 р. Є. Скоцко згадував, що О. Кандиба приїхав вірогідно в червні, а відїхав у листопаді 1938 р. Вірогідніше, він приїхав в другій половині липня чи на початку серпня, бо в липні мав виклади в літньому семестрі АШПД у Празі, про що згадував у своєму *Звіті* заступник директора школи В.Я. Фюкс (Л. Винар. “Головний період наукової діяльності...”, ч.3-4 (91-92), с.38, прим.107). Відїхав він не пізніше середини листопада, бо 2-м числом грудня датовано його лист до О. Грановського з Карпатської України (див. “Джерельні матеріали”, док. №15).

²² За повідомленням Є. Скоцка, члена Центральної Управи ОДВУ, після приїзду до Нью Йорку, еміграційні власті США задержали О. Кандибу на Елліс Айленд для перевірки його ідентичності і мети приїзду. Він “подав як свого спонсора ЦУ ОДВУ, і мені та другові Володимирові Душнику прийшлося їхати до Елліс Айлант, зізнавати про нього в іміграційному бюрі, заки його випустили”. Євген Скоцко, *На поклик рідної землі. Допомога української еміграції в ЗСА у визвольній дії ОУН. Спогад учасника*. Нью Йорк; Париж, 1986, с. 75. Додаткову інформацію він подав у листі до Л. Винара від 31 липня 1986 р. (Архів Л. Винара, ф. “О. Кандиба”).

²³ Л. Винар, “Головний період наукової діяльності О. Кандиби”..., с. 38 та ін.

Конгресі Українських Націоналістів Америки, що відбулися 3 – 5 вересня 1938²⁴.

Як відомо, в 1938 році в Америці мав відбутися Великий Збір Українських Націоналістів (ВЗУН), але через вбивство 23 травня того ж року в Роттердамі полковника Євгена Коновальця, відбуття Збору відкликали. Все ж таки члени ПУН приїхали взяти участь у з'їзді ОДВУ і націоналістичному конгресі. З'їзд відбувся в Ньюарку (штат Нью Джерзі), з 3 по 5 вересня 1938 р.²⁵ Крім О. Кандиби, в цих імпрезах брали участь ген. Віктор Курманович, полк. Роман Сушко й Ярослав Барановський – усі члени Проводу ОУН. На думку Є. Скоцка:

“Особливим завданням Ольжича була підготовка мистецької частини заповідженої маніфестації, хоч можна припускати, що мав він ще і інші завдання, мабуть пов'язані з приїздом до ЗСА цілої групи ПУН, про які він нам не говорив”²⁶.

Отже місія Ольжича до Америки в 1938 році була пов'язана в першу чергу з його суспільно-політичною діяльністю, і серед завдань, які перед ним стояли, було створення УНІ. Думка про приїзд до США у зв'язку з працею в Гарвардському університеті могла з'явитися на побутовому рівні у його співробітників в ОУН²⁷ і відтворитися в довідникових та інших виданнях, але вона не знайшла документального підтвердження.

ОРГАНІЗАЦІЯ І ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО НАУКОВОГО ІНСТИТУТУ В АМЕРИЦІ

В Нью Йорку Олег Кандиба спочатку поселився в домі Володимира Душника, члена Центральної Управи ОДВУ та редак-

²⁴ Про приїзд Кандиби до Нью Йорку і його співпрацю з ОДВУ див. Євген Скоцко. *На поклик рідної землі...*, с. 73-78; Є. Скоцко. “На переломі. 1938 – 1940”, *На зов Києва. Український націоналізм у II Світовій війні*. Торонто; Нью Йорк, 1985, с.9-19. Про ОДВУ і зв'язки з ОУН, див. Мугон В. Куropas, *The Ukrainian Americans: Roots and Aspirations 1884 – 1954*, Toronto: University of Toronto, 1991, pp. 253-284. Про ОДВУ є також у книзі: Г. Чернихівський. *Олександр Неприцький-Грановський...*, с.247-250.

²⁵ Є. Скоцко. “На переломі. 1938 – 1940”, *На зов Києва...*, с.11.

²⁶ Там же.

²⁷ Я. Шумелда 22 липня 1984 р. писав Л. Винару, що О. Ольжич про своє перебування в Америці нікому не говорив, “але багато з нас знало про те коли він був і чому в Америці. Цей побут, в основі науково-дослідчого характеру, пов'язаний з Гарвардським університетом в США, дав йому змогу вивчити важливу країну у грі міжнародних сил і робити об'єктивні оцінки подій в роках 1941-44”. (Лист Я. Шумелди до Л. Винара від 22 липня 1984 р. Архів Л. Винара, ф. “О. Кандиба-Ольжич”).

тора журналу *Націоналіст*²⁸. З листування О. Грановського з О. Кандибою знаємо, що їхня зустріч відбулася вірогідно наприкінці літа чи на початку осені в Міннеаполісі, де вони докладно обговорили організацію і завдання майбутньої установи. Вони зустрічалися ще декілька разів. О. Грановський писав у листі до Д. Штогрини, що “ми з ним (Ольжичем – авт.) часто здибалися і переписувалися, а особливо в справах засновання Українського Наукового Інституту в Америці. ОДВУ постаралося фінансувати видання Інституту...”²⁹. Як голова ОДВУ, Грановський тоді часто відвідував Нью-Йорк, де перебував Ольжич.

У вересні 1938 року Ініціативний Комітет для створення Українського Наукового Інституту в Америці, очолений проф. О. Грановським, розіслав потенційним членам Інституту лист-запрошення³⁰. Крім заклику стати членом Інституту, тут було сформульовано мету діяльності установи, яка в цілому виводилася з потреби об'єднати українських вчених на всіх теренах, розвивати українську науку та сприяти поширенню інформації про Україну для спростування помилкових наукових і політичних концепцій, поширених в світі. Цей лист готувався без безпосередньої участі О. Кандиби, але сформульовані в ньому завдання базувалися на основних ідеях Інституту, обговорених попередньо ініціаторами і пізніше сформульованих в Статутах УНІ.

Склад Ініціативного Комітету був продуманий О. Грановським і пізніше обґрунтований в листі до О. Кандиби. До Ініціативного Комітету увійшли вчені з Міннеаполісу – О. Грановський (голова), Микола Гайдак (писар), Стефан Мамчур – професор Католицької Колегії Св. Томи, Іван Корчик – доктор медицини, Іосиф Булик і Леонтій Рибак – докторанти Міннесотського університету, Ірина Грановська, яка мала університетську освіту³¹. Саме вони підписали лист-запрошення.

Відзив на лист-заклик Ініціативної Групи був назагал позитивний. Організатори одержали відповіді від багатьох українських інтелектуалів, серед яких – Р. Придаткевич, Г. Павловський, Ф. Луців,

²⁸ Інформацію про життя О. Кандиби в Нью Йорку подав Любомирові Винару в інтерв'ю по телефону Володимир Душник 17 травня 1968 року (Архів Л. Винара, ф. “Кандиба-Ольжич”). Він сказав, що Кандиба брав участь в діяльності ОДВУ і організував Інститут.

²⁹ “Листи про О. Кандибу-Ольжича”, *УІ*, т. XXII..., с. 159.

³⁰ ЦДІІ Міннесотського університету. Архів О. Грановського. Box 1. Ukrainian Academic and Other Organization. Folder “From ODWU Section. Scientific Institute in New York”. Див. “Джерельні матеріали”, док. № 2.

³¹ Лист О. Грановського до О. Кандиби від 3 жовтня 1938 р.

А. Кібзей, Т. Павличенко та ін.³² Наприклад, д-р В. Галич, автор першої англомовної історії українців у США, писав у відповіді, що “потреба такої організації вже довший час відчувалася, і хоч наші сили ограничені, то й так зорганізовано може буде більше щось зробити як одним”³³. В той же час дехто вітав відсутність партійного впливу на діяльність Інституту³⁴.

Однак листування між організаторами свідчить про розбіжності у розумінні деяких організаційних питань, в першу чергу – складу Управи та розміщення організаційного центру. У зв’язку з потребою прискорення справи створення УНІ, на чому наполягав ПУН, О. Кандиба пропонував перенесення організаційного центру до Нью-Йорку, де в той час перебував сам і де до справи міг долучитися В. Душник³⁵. Він подав також склад Управи, в якій директором Інституту мав стати О. Грановський, координаційним секретарем – О. Кандиба, а діловим секретарем – В. Душник³⁶.

Яка ж була реакція О. Грановського? Можна ствердити, що він не був задоволений “диктатом” Кандиби і намагався переконати в правильності своїх поглядів. О. Грановський був проти залучення до справи УНІ В. Душника, бо “від’ємно для справи було б, колиб УНІ навіть з самого початку його основання льокувався при ОДВУ. Тим самим відхилилося б людей, що нас добре ще не розуміють, а котрих треба б притягнути до праці. До того п. Душник ще не має тих наукових контактів, так потрібних для такої справи”³⁷. Свої погляди на цю справу О. Грановський продовжував відстоювати і пізніше, аргументуючи одержанням згоди на членство в Інституті від людей, які до того не були задіяні в українському політичному житті – зокрема, відомого скульптора О. Архипенка та ін.³⁸ О. Кан-

³² Листи від них зберігаються в ЦДІІ Міннесотського університету. Архів О. Грановського. Box 1. Ukrainian Academic and Other Organization. Folder “From ODWU Section. Scientific Institute in New York”.

³³ “Лист В. Галича до О. Грановського від 8 жовтня 1938 р.” ЦДІІ Міннесотського університету. Архів О. Грановського. Box 1. Ukrainian Academic and Other Organization. Folder “From ODWU Section. Scientific Institute in New York”. Див. “Джерельні матеріяли”, док. №6.

³⁴ “Лист В. Тимошенка до О. Грановського (без дати, 1938 р.)”. ЦДІІ Міннесотського університету. Архів О. Грановського. Box 1. Ukrainian Academic and Other Organization. Folder “Scientific Institute in New York”. Див. “Джерельні матеріяли”, док. №3.

³⁵ “Лист О. Кандиби до О. Грановського від 1 жовтня 1938 р.” ЦДІІ Міннесотського університету. Архів О. Грановського. Box 1. Individual correspondens. Folder “Kandyba Oleh”. Див. “Джерельні матеріяли”, док. № 7.

³⁶ Там же.

³⁷ Там же.

³⁸ “Лист О. Грановського до О. Кандиби з 5 жовтня 1938”. ЦДІІ Мінне-

диба поступився секретарством Душника, але просив включити його до дирекції Інституту як члена і заступника директора на Східні стейти³⁹.

О. Грановський вважав, що Інститут краще “льокувати” не в Нью-Йорку, а в Міннесоті, бо Міннеаполіс був університетським містом, УНІ було б краще діяти при науковій інституції і “не центр населення, а центр наукових сил грає ролю”⁴⁰. Вчений у цьому розкрив плян діяльності Інституту, який серед іншого передбачав запрошення до співпраці американських вчених, “що цікавляться українською справою”, видання двох томів праць Інституту – українською та англійською мовами та “зачартеровання статуту УНІ”. І, нарешті, професор закликав не поспішати з творенням установи, “поки не оформиться ціла організація і її уряд, щоби надати форму нормального розвитку УНІ на тлі американських обставин і щоб ніхто нам не міг закинути, що ми щось фабрикуємо по аматорськи. В противнім разі ми закопаємо великі можливості передчасно в могилу”⁴¹.

На нашу думку, в цій дискусії віддзеркалений спосіб мислення представників двох генерацій: О. Грановського (н. 1887 р.) – досвідченого університетського професора, пересічного поета і голови ОДВУ та О. Кандиби (н. 1907 р.) – молодого й здібного археолога, видатного поета, члена ОУН і голови Культурної Референтури. Між ними було 20 років вікової різниці, різний політичний досвід і дещо відмінні погляди. О. Кандиба настоював, щоб перед його виїздом до Європи вже Інститут був зорганізований. Професор хотів полагодити спершу усі формальности і не хотів працювати під чийсь диктатом. В листі до О. Кандиби з 5 жовтня 1938 р. він писав:

“Коли мені доручено справу, і я взявся до переведення її в життя, то прошу її залишити до моєї розпорядимости, поки її не поставлю на тривкі ноги. Хіба що до мене немає довір’я, тоді не треба булоб цю працю й починати. Всі зауваги прийматиму до дуже пильної уваги, але як довго я буду головою УНІ, так довго сам мушу знати що робитиметься в Інституті”⁴².

В цілому все ж можна стверджувати, що розбіжності між

сотського університету. Архів О. Грановського. Вох 1. Individual correspondens. Folder “Kandyba Oleh”. Див. “Джерельні матеріяли”, док. № 11.

³⁹ Там же.

⁴⁰ Лист О. Кандиби до О. Грановського від 1 жовтня 1938 р.

⁴¹ Там же.

⁴² Лист О. Грановського до О. Кандиби з 5 жовтня 1938.

організаторами не були принциповими, вони обговорювали всі питання й це було на користь справі.

З листування можна також спробувати з'ясувати процес підготовки Статуту УНІА. В уже згаданому листі від референта зв'язку ПУН Пригоди згадувалося про пересилку статуту від КР ПУН до О. Грановського. В листі Ініціативного Комітету, розісланому з Міннеаполісу, було обіцяно вислати проект статуту по одержанні писемної згоди на членство. В листі О. Кандиби від 1 жовтня 1938 р. згадувалося про Повний і Скорочений статуту, які плянувалося літографувати і вислати до чартерування – виглядає, що текст статутів вже в Нью-Йорку мали. У відповіді, написаній О. Грановським 3 жовтня, згадується про висилку до зголосившихся членів Інституту проекту статуту, “що вже виготовляється на зразок трьох американських наукових інституцій”⁴³. 5 жовтня О. Кандиба писав О. Грановському, що вислав “нарис скороченого Статуту” з проханням “його проглянути”, а “повний статут я тут відповідно до наших міркувань змінюю і постараюся його розмножити тут... При цьому прошу Вас ласкаво дати все до зачартерування в найскор[ішому] часі, щоб можна було мені почати працю в Європі”⁴⁴. Того ж числа – 5 жовтня О. Грановський пише Кандибі про те, що

“Ваш статут скорочений є добрий, але ми думаємо, що краще послати короткий статут в англійській мові приблизно в такій формі, як його будеться зачартерувати. Той статут, себто його проект, вже літографується. Ми так робимо, щоби зменшити кошти. Повний статут по ґрунтовному обробленню можна розмножити в укр. мові. Прошу Вас одначе не множити його, поки ми переробимо і одобримо його і лише тоді його можна буде літографувати з нашою згодою”⁴⁵.

Отже, складається враження, що статутіві документи готувалися одночасно в обох центрах і відповідно обговорювалися. Обидва варіанти статутів, правдоподібно, опрацьовувалися в Нью-Йорку, найвірогідніше – О. Кандибою. Ймовірно, був ще варіант, підготовлений в Міннеаполісі (найскорше, О. Грановським) – це мав бути англломовний текст скороченого статуту, підготовленого до урядової реєстрації Інституту. На жаль, серед матеріялів, пов'язаних з УНІ, що зберігаються в архіві О. Грановського, його не вдалося

⁴³ Там же.

⁴⁴ “Лист О. Кандиби до О. Грановського від 5 жовтня 1938”. ЦДІІ Міннесотського університету. Архів О. Грановського. Вох 1. Individual correspondence. Folder “Kandyba Oleh”. Див. “Джерельні матеріяли”, док. № 9.

⁴⁵ Лист О. Грановського до О. Кандиби від 5 жовтня 1938.

знайти і не відомо, чи був він підготовлений. Те, що розширений варіант статуту називався “Статут Українського Наукового Інституту в Нью-Йорку”, а той час як скорочений варіант носив назву “Статут Українського Наукового Інституту в Америці” на наш погляд, може свідчити про певну “перемогу” поглядів Кандиби на місце центру діяльності інституції.

Текст статутів є машинописом без жадних рукописних правок чи доповнень. Тому питання про роль О. Грановського в опрацюванні розширеного варіанту статуту залишається відкритим. Крім того, на нашу думку, в архіві зберігся чернетковий розширений варіант. На користь цього свідчить недостатнє редагування тексту: майже повністю повторюються пункти 13 і 14 другого розділу про друк праць Інституту українською, англійською та іншими мовами⁴⁶. Чи було виготовлено остаточний варіант статутів і чи були подані матеріали до урядової реєстрації установи – невідомо. Можемо лише стверджувати, що в 1939 р. УНІ так і не було зареєстровано.

Аналіз текстів документів дає підстави зробити висновки про концепцію УНІ, якої притримувався О. Кандиба. Виглядає, що він готував проекти статутів при співпраці українських вчених з Праги. Скорочений статут УНІ повністю увійшов до значно поширеного “Статуту УНІ в Нью-Йорку”, переважно в Розділ I “Загальні тези”. Цей розділ було доповнено засадничою тезою про сутність УНІ: “Український Науковий Інститут в Нью-Йорку є установою незалежної української науки, скерованої на добро української нації”, а також переліком установ, які входили до складу Інституту. До цього розділу було включено й пункт №8 про те, що Інститут в своїх цілях організує експедиції, екскурсії, досвідні станції, установи і т.п.⁴⁷

Повний “Статут Українського Наукового Інституту в Нью Йорку” складається з семи розділів і “Зауваг”. Їх аналіз дає підстави стверджувати, що Український Науковий Інститут мав стати тією науковою установою, яка б поза Україною об’єднувала українських науковців незалежно від місця їхнього помешкання і гідно б представляла українську науку на міжнародному рівні. Зокрема, в розділі “Загальні тези” подано, що УНІ в Нью Йорку є установою незалежної української науки і “а) дбає про поглиблення і поширення наукових дисциплін на користь української нації, б) об’єднує та організує наукову працю українських вчених в Злучених Державах

⁴⁶ Статут Українського Наукового Інституту в Нью Йорку. ЦДІІ Міннесотського університету. Архів О. Грановського. Box 1. Ukrainian Academic and Other Organization. Folder “From ODWU Section. Scientific Institute in New York”. Див. “Джерельні матеріали”, док. №12.

⁴⁷ Там же.

Північної Америки, на українських землях та поза її межами та помагає у витворені дослідчих та освітніх установ для всіх галузей знання”⁴⁸.

Статут передбачав структуру Інституту, подібну до організаційної структури національних академій і більшості наукових товариств. Як і в “скороченому”, в Статуті УНІ в Нью-Йорку передбачалося створення трьох наукових відділів (історично-філософічного з секцією мистецтва, математично-природничих наук і суспільних наук з секцією правничих наук і економічних). Крім того, згідно зі Статутом при УНІ мали працювати “а) бібліотека Інституту, б) Музей-архів, в) друкарня, г) постійні і тимчасові комісії”⁴⁹. В останньому розділі – “Завваги” було передбачено програму УНІ, яка містить інформацію про заплановані видання та про деякі постійні комісії, які мали діяти при історично-філософічному відділі: постійна комісія для історії української літератури, тимчасова комісія для історії української революції (1917 – 1921 рр.), постійні комісії для українського права, для студій фашизму та для студій націонал-соціалізму. Третій відділ передбачав діяльність постійної комісії для студій економіки України. Як бачимо, деякі з пропонованих комісій були нетрадиційними для української науки за своїми дослідницькими завданнями.

Структура членства УНІ передбачалася подібною до НТШ та інших наукових товариств і установ: в УНІ мали бути дійсні члени, члени-співробітники, члени члени-прихильники. Членів “кляси мистецтва” не було в статутах інших наукових установ, її створення було пов’язане з потребою залучення до співпраці мистців. О. Кандиба був своєрідним опікуном мистецтва: в Кракові та Празі заснував мистецькі організації. В “Заувагах” до Статуту, він подав список потенційних членів Інституту, які включали науковців з Америки та Канади⁵⁰. На нашу думку, тут було враховане побажання О. Грановського, бо в статуті було наголошено, що при залученні інших осіб “треба звернути увагу на те, щоб не надто підкреслювати націоналістичний склад Інституту”⁵¹. З невідомих причин у списку не згадувалося серед членів прізвища самого О. Кандиби, який був

⁴⁸ Там же.

⁴⁹ Там же.

⁵⁰ У списку названі “проф. Грановський, Мамчур, Павличенко, Гайдак, Андрусишин (Канада), Тимошенко (?), і евентуально ще інші наукові сили – як члени. Архипенко, Гайворонський, Придаткевич – як члени кляси мистецтв. Д-р Мишуга, Ревюк, Герман, Скоцко, Душник, Дальниченко, Ляхович, Галан – як члени прихильники”.

⁵¹ Там же.

згаданий нижче як майбутній постійний координаційний секретар, що буде перебувати в Європі.

Інститут мав підтримувати зносини з чужоземними академіями та науковими установами, вступати в міжнародні та інші союзи Академій та наукових товариств та брати участь та організувати українські та міжнародні наукові з'їзди⁵², а також наділявся правом засновувати наукові установи в Україні та на еміграції – отже, стати організаційним центром українського наукового життя. УНІ мав стати також осередком підготовки українських наукових кадрів, бо дійсні члени і члени-наукові співробітники могли організувати наукові семінари та інші наукові роботи для осіб, що готуються до наукової діяльності. Окрему увагу в статуті було приділено науково-видавничій діяльності Інституту. Отже, можемо ствердити, що Олег Кандиба плянував створення унікальної української наукової установи в Америці, яка б репрезентувала українську науку і культуру на міжнародному форумі.

Проф. О. Грановський при створенні Інституту діяв за пляном, поданим в уже згаданому листі від 3 жовтня 1938 р. Він писав:

“Наші пляни такі:

1. Як одержимо відповіді на наші листи, зараз засилаємо кандидатам проєкт статуту, що вже виготовляється на зразок трьох американських наукових інституцій.

2. Як скоро це буде зроблено, зараз беремося до зачартеровання статуту УНІ на цілу Америку і інші держави.

3. Лише тоді подамо до преси публичний заклик.

4. По тім треба буде удатися до американських вчених з різних фахів, що цікавляться українською справою. У нас на це є відповідний плян.

5. Зараз по заложенню УНІА, треба взятися негайно до друку першого тому в українській мові і другого том у в чужих мовах, а особливо в англійській мові.

6. Дальший плян праці має розвиватися в кількох напрямках. Цілий ряд видань треба видати скорим темпом, щоб прикувати до себе увагу наукового світу”⁵³.

На нього фактично ліг обов'язок розбудови членської бази Інституту, переважно на американському терені. Видавничою діяльністю зайнявся О. Кандиба, котрий готував видання першого наукового збірника. Осінню 1938 р. він виїхав з Америки в Карпат-

⁵² Там же.

⁵³ Лист О. Грановського до О. Кандиби від 3 жовтня 1938 р. Див. також прим. № 14.

ську Україну, де, як представник ПУН⁵⁴, розбудовував працю Культурної Референтури і брав участь у боротьбі за утвердження Українсько-Карпатської Держави.

Ольжич розпочав працю над науковим збірником УНІА в Хусті в кінці 1938, вже на початку грудня розіславши листи із запрошенням до співпраці в ньому відомим українським вченим. Після окупації мадярськими військами Карпатської України в березні 1939 р., він був змушений виїхати до Чехословаччини, де з травня 1939 р. продовжив працю над збірником.

Повернувшись до Європи, О. Кандиба 2 грудня написав листа з Карпатської України О. Грановському, в якому просив легалізувати Інститут і вислати йому “уповноваження та блянки”, що було потрібне до праці. Також він повідомляв про приступлення до роботи над *Збірником* не очікуючи на чартерування УНІА, бо це необхідне “з огляду на револ. момент та ті директиви, які я дістав”⁵⁵. При цьому він наголошував, що збірник повинен з’явитися друком ще в січні, а “зачартерування Інституту і легалізація моєї функції координац. секретаря і редактора повинні наступити в найкоротшому часі, щоб збірник мав *відповідну фірму*, а я міг як слід ставити справу Інституту в тутешніх офіційних і наукових колах”⁵⁶. До цього листа О. Кандиба додавав список осіб, які стали членами УНІ і мали одержати запрошення до співпраці в *Збірнику*⁵⁷, який складався з двох частин: список європейських членів УНІ (члени дійсні) і членство в Америці⁵⁸. З цього списку видно, що він в Європі приєднав до співпраці в Інституті 18 нових членів – поважних українських вчених з Галичини, Чехословаччини, Польщі й Австрії. В той же час в Америці та Канаді не було більше 10 дійсних членів УНІ. Можливий

⁵⁴ Roman Wysocki, *цит. пр.*, с. 388; Петро Стерчо, *Карпато-Українська Держава*. Торонто: Наукове Товариство ім. Т. Шевченка, 1965, с. 80. Про Українську Карпатську Державу див.: Peter G. Stercho, *Diplomacy of Double Morality. Europe's Crossroads in Carpatho-Ukraine, 1919–1939*. New York: Carpathia Research Center, 1971; Vincent Shandor, *Carpatho-Ukraine in the Twentieth Century. A Political and Legal History*. Cambridge, Mass.: Ukrainian Research Institute. Harvard University, 1997; Олександр Баран. *Карпатська Україна. Шлях до державності*. Вінніпег: УВАН в Канаді, УІТ, 2003.

⁵⁵ “Лист Олега Кандиби до Олександра Грановського від 2 грудня 1938 р”. ЦДІІ Міннесотського університету. Архів О. Грановського. Вох 1. Individual correspondence. Folder “Kandyba Oleh”. Див. “Джерельні матеріали”, док. № 15.

⁵⁶ Там же.

⁵⁷ “Список членів УНІ в Європі та Америці”. ЦДІІ Міннесотського університету. Архів О. Грановського. Вох 1. Individual correspondence. Folder “Kandyba Oleh”. Див. “Джерельні матеріали”, док. № 16. Список без дати, але написаний правдоподібно під кінець 1938 р.

⁵⁸ Там же.

вихід книги на рідній землі, на думку Кандиби, мав велике моральне значення.

Не знаємо відповіді Грановського на цей лист, але під кінець 1938 – весною 1939 р. Інститут ще не мав свого фірмового паперу (про що свідчать листи О. Кандиби до авторів *Збірника*, які не мають відповідного оформлення) і не був зачартерований в Америці. Останнім листом О. Кандиби до О. Грановського став текст листа до членів із запрошенням до участі в *Збірнику*⁵⁹. Відомо також, що професор став автором передмови до книги. Пізніше О. Грановський згадував:

“ОДВУ постаралося фінансувати видання Інституту і здається вийшло пару томів, одначе, через війну, бо вони вийшли якраз тоді, як вибухла війна і як посипалися на мене і на ОДВУ всякі напади від большевиків підчас “медового періоду” поміж Молотовим і Рібентропом, ми тут не одержали ні однісенького примірника”⁶⁰.

Рік 1939 пов’язаний з діяльністю УНІА переважно на європейському терені. Спершу в Карпатській Україні, згодом – в Празі, де мешкав Ольжич і його батьки.

О. Кандиба поширив членську базу Інституту в Європі та реалізовував проголошені в статуті організаційні пляни. Зокрема, в травні 1939 року було зорганізовано Постійну Комісію для студій фашизму. У листі до проф. Є. Онацького від 25 травня 1939 року О. Кандиба запросив його до складу Комісії і написав, що “передбачається видання *Збірників* Комісії, з яких перший має з’явитися найближчої зими”⁶¹. Крім того, головним завданням О. Кандиби на той час було започаткувати й зреалізувати науково-видавничу програму Інституту. Першим виданням було заплановано загальний науковий збірник, пізніше він розпочав підготовку збірника історичних праць⁶², але книга так і не вийшла.

Як згадувалося, у “Заввагах” до статуту О. Кандиба подав обширний плян публікацій, які включали наукові збірники усіх Відділів Інституту, включаючи також видання комісій⁶³. З цих видавничих плянів було реалізовано лише видання першого загального *Збірника*. Беручи до уваги, що сьогодні це унікальна й рідкісна книга, докладніше обговоримо це єдине видання УНІ. Для О. Кандиби це був також перший науковий збірник за його редакцією.

⁵⁹ Див. док. №18 у “Джерельних матеріалах”.

⁶⁰ “Листи про О. Кандибу-Ольжича”..., с. 159.

⁶¹ “Листи О. Кандиби до Є. Онацького”, УІ, 1985, т. XXII..., с. 144.

⁶² Там же, с. 146.

⁶³ Статут Українського Наукового Інституту в Нью Йорку.

Багато відомостей про цей збірник та інші заплановані видання УНІА знаходимо у листуванні Олега Кандиби з проф. Євгеном Онацьким, членом Інституту і близьким співробітником Культурної Референтури ОУН. Про свої видавничі пляни і редакційну працю над *Збірником* він інформував проф. О. Грановського і запрошував його до співпраці. В листі з Карпатської України 2.XII.1938 р. О. Кандиба писав:

“Є конечно нам тут негайно приступити до публікації першого збірника Інституту. Це нам необхідне в теперішньому моменті під кожним оглядом. З огляду на рев. момент та ті дерективи, які я дістав, збірник повинен з’явитися друком ще в січні (1939 р). Стягаю тут матеріал і зредагую його при помочі поодиноких спеціалістів. Друкуватимо певне тут, – що важливіше для нас морально (вихід на рідній землі). Перші аркуші здані будуть до друкарні ще перед Різдом. Тепер висилаю листи з запрошенням до участі у Збірнику окремим членам в Європі та Америці”⁶⁴.

До потенційних авторів *Збірника* О. Кандиба звертався влітку 1938 р. Про це згадує Микола Андрусак у спогаді про цей збірник. Він пише, що послав О. Кандиби

“статтю літом 1938 р. В осени повідомив мене Кандиба з Хусту, що він перебуває в тогочасній столиці Карпатської України й друкуватиме в ній цей збірник. Після трагедії карпатсько-українського державного будівництва в березні 1939 р. написав мені Кандиба уже з Праги, що всі матеріали до збірника пропали в Хусті, отже чи маю я копію моєї статті; якщо так, то негайно йому прислати до Праги”⁶⁵.

Згадані в листі М. Андрусяка події підтверджуються листуванням. О. Кандиба в листах, вдруге розісланих до авторів 10 травня 1939 р., запрошуючи прислати до *Збірника* статтю, писав: “Події на Карпатській Україні, де перший Збірник має вийти, перешкодили його в появі та примусили перенести друк на еміграцію. З тої причини теж продовжено попередний реченець надсилки причинків”⁶⁶. Не маючи офіційного бланку Інституту, в своїх листах часами Кандиба

⁶⁴ Лист О. Кандиби до О. Грановського від 2.XII.1938.

⁶⁵ М. Андрусак. “Жмуток спогадів узв’язку з редагуванням д-ром Олегом Кандибою “Збірника Українського Наукового Інституту в Америці”, *УІ*, т. XIII, № 1-4, 1976, с. 110.

⁶⁶ “Лист О. Кандиби до Грановського від 10 травня 1939 р.” ЦДІІ Міннесотського університету. Архів О. Грановського. Вох 1. Individual correspondence. Folder “Kandyba Oleh”. Див. “Джерельні матеріали”, док. № 18, 19.

в лівому верхньому кутку аркуша подавав назву “Координаційний Секретаріат Українського Наукового Інституту в Америці”⁶⁷.

Збірник Українського Наукового Інституту в Америці був надрукований в празькій друкарні восени 1939 року. На титульній сторінці як назва серії подано: “Праці Українського Інституту в Америці. I” українською та англійською мовами. Місце видання: Сент Пол, Мінн. – Прага, 1939. Збірник включав 13 досліджень з різних наукових ділянок (історія, археологія, архітектура, літературознавство, право, економіка, етнографія, фізика, хімія й інші). Авторами були науковці з Праги й інших українських наукових осередків. Серед них – Олег Кандиба, Олег Гайманівський, Симон Наріжний, Людмила Красковська, Євген Онацький, Полікарп Герасименко, Микола Зайцев та інші. Кожна стаття включала резюме англійською або німецькою мовою, і тією ж мовою було подано переклад української назви в “Змісті”. Як згадує київська дослідниця Н. Лисенко, в підготовці збірника О. Кандибі допомагав його батько Олександр Олесь⁶⁸. Коротку передмову до збірника написав проф. Олександр Грановський, який підкреслив вагу організації “національної науки” в той час, “коли українську науку вживається або викривляється о вподобі ворожих українській нації сил, суспільність мусить протиставити цьому наукове будівництво, що виходитиме тільки з національних потреб та завдань”⁶⁹. Як вже згадувалося, О. Грановський не одержав жодного примірника цього видання. В Архіві та бібліотеці вченого цієї книги немає до сьогодні, що свідчить про те, що не одержав він його і пізніше. Переважно відсутня ця книга і в наукових бібліотеках Америки та Європи. На велике щастя, зберігся один примірник в д-р Марка Антоновича і його зіраксовою відбиткою користуємося в нашій статті.

ЗАКЛЮЧЕННЯ

Останній раз Кандиба і Грановський зустрічалися під час II Великого Збору Українських Націоналістів (ВЗУН), що відбувся в Римі 27.VIII.1939 року в пансіоні проф. Є. Онацького⁷⁰. Вони брали

⁶⁷ Див. статтю Н. Лисенко в цьому числі *Українського Історика*.

⁶⁸ Див. лист О. Кандиби до Є. Онацького від 25 травня 1939 р., “Листи О. Кандиби до Є. Онацького”, VI, т. XXII..., с. 144.

⁶⁹ Олександр Грановський. “Передмова”, *Збірник Українського Наукового Інституту в Америці*. Під загальною редакцією Др. Олега Кандиби. Сент Пол, Мінн. – Прага, 1939, с. 3.

⁷⁰ Про ВЗУН у Римі, див. Roman Wysocki, *op. cit.*, pp. 395-399; Євген Онацький. “Дві зустрічі з полковником Андрієм Мельником в Італії”, *Непогаслий огонь віри. Збірник на пошану полковника Андрія Мельника*. Париж: Націоналістичне видавництво в Європі, 1974, с. 196-201.

участь у ВЗУН і напевно мали змогу обговорити справи Інституту в Америці. В 1939 році ОДВУ і проф. О. Грановський, як голова, були несправедливо переслідувані Американськими державними органами (FBI, The House UN-American Activities Committee та ін.) за симпатії до нацистської Німеччини⁷¹. В такій атмосфері не було мови про діяльність Інституту в Америці. В той же час причина згасання цієї важливої справи може бути й в іншому. В 1941 р. відомими українськими вченими М. Чубатим та В. Тимошенком було зроблено спробу створення ще однієї наукової установи дослідницького профілю в Америці – Українського Наукового Товариства, що не є об'єктом нашого дослідження. Але лист О. Грановського до В. Тимошенка, написаний з цього приводу, відкриває завісу над його розумінням причини занепаду справи УНІА. Зокрема він писав:

“Нажаль Ви не згадали (в статті про УНТ – авт.) про наші спроби ще в 1938 році. З історичного погляду як і з наставлення де яких людей це важно. Ми тоді замість газетярських апелів удалися особисто до науковців з дуже добрим відгуком. Бачите, Ви за далеко і може не зовсім добре охоплюєте “гаразди” що існують в більших українських центрах, а особливо на сході, де є свій “Рим” і своєрідні “папи”. Тому то й та справа не посунулася вперед. Як би Ви так ближче запізналися з тими обставинами, я є певний, що Ви їх би незлюбилиб”⁷².

В умовах, що склалися, науковою діяльністю Інституту зайнявся переважно д-р Олег Кандиба, який після окупації Карпатської України коротко мешкав у Кракові, а потім в Празі⁷³. Під час війни Олег Кандиба керував націоналістичним підпіллям в Україні

⁷¹ Про цей період діяльності ОДВУ докладний огляд дає тодішній секретар Центральної управи Євген Скоцко у спогадах *На поклик рідної землі...*, с. 115-136, також Мугон Кугорас, *op. cit.*, pp. 275-302.

⁷² “Лист О. Грановського до В. Тимошенка від 27 березня 1941 р.” ЦДІІ Міннесотського університету. Архів О. Грановського. Вох 1. Individual correspondence. Folder “Tymoshenko V.” Див. “Джерельні матеріали”, док. № 22.

⁷³ Д-р Микола Климишин в листі до Любомира Винара з 14 березня 1987 року згадує, що співпрацював з Ольжичем у Кракові від жовтня 1939 до початку 1940 року. Кандиба в тому часі в Кракові був референтом “культурних справ ПУН-у”, а М. Климишин – культурним референтом Українського Допомогового Комітету у Кракові. Як почався конфлікт в ОУН – О. Кандиба виїхав з Кракова до Праги. Климишин пише: “Ольжича пам’ятаю, як ніжну людину, дуже приємну і делікатну. Він між іншим інспірував через мене об’єднання мистців-малярів у Кракові, Видавництво “Українське Видавництво”, цукорню “Полтава”. Багато тих інформацій є в моїх спогадах “В поході до волі”. Та книжка в цю пору є білим круком”. (Архів Л. Винара, ф. “Кандиба Олег”).

– займався справами ООН, далекими від діяльності Інституту. Власне, після виходу *Збірника* Інституту життя УНІА фактично припинилося.

Пропозиція деяких вчених щодо відновлення діяльності Інституту по війні не увінчалася успіхом. Від імені членів УНІ з Європи, які опинилися в 1947 р. в таборах для переміщених осіб (т.зв. DP camps) на території Німеччини, до Олександра Грановського звернувся інженер д-р Полікарп Герасименко, член Інституту. Він висловив думку про потребу відновлення діяльності УНІ в нових умовах і пропозицію допомогти українським вченим “в цьому переходовому стані вкладаючи на це розмірно невеликі кошти”. На його думку, хоча “Український Науковий Інститут не має харитативних завдань, але – замовляючи праці українських учених і оплачуючи їх – він зможе здобути цінний матеріал і та підтримати тимчасово фізичне існування частини науковців”⁷⁴. Він вважав, що УНІ мав би мати на це 1,500 – 2,000 дол., якими можна було б оплатити праці 20-30 науковців в Німеччині й тим підтримати їх 4-5 місяців. В архіві не знайдено копії відповіді О. Грановського на цю пропозицію. Загальновідомо, що вчений активно сприяв переїзду до США українських науковців, про що в його архіві збереглося величезне листування. Але схоже, що дослідження “під фірмою” УНІ так і не були надруковані.

Як бачимо, Український Науковий Інститут в Америці припинив існування після Другої світової війни. Можливо, на це мала вплив трагічна смерть 1944 року в німецькому концентраційному таборі О. Кандиби, який був одним із головних промоторів цієї ідеї. По війні в Німеччині постала нова дослідницька інституція – Українська Вільна Академія Наук, відновило працю – тепер на еміграції – Наукове Товариство ім. Шевченка. При створенні паростків цих установ на американському континенті вони об’єднали переважну більшість українських науковців – переселенців з Європи.

О. Кандиба-Ольжич був серйозним організатором першої наукової установи в Америці. Постає питання: як оцінювали діяльність Олега Кандиби його сучасники. В кінці 1938 року він зустрівся у Відні з полковником Андрієм Мельником, головою Проводу Українських Націоналістів, і здав йому звіт з діяльності. Залишився цікавий опис цієї зустрічі. А. Мельник писав:

⁷⁴ “Лист П. Герасименка до О. Грановського від 27.1.1947”. ЦДІІ Міннесотського університету. Архів О. Грановського. Box 1. Ukrainian Academic and Other Organization. Folder “Scientific Institute in New York”. Див. “Джерельні матеріали”, док. №23.

“По складені мого приречення до рук членів Вужчого Проводу Українських Націоналістів 12 жовтня 1938 року, було одним з перших моїх завдань познайомитися з тими з референтів ПУН, які до ВПУН не належали. Одним з перших, з яким прийшлося зустрічатися мені у Відні, був д-р Олег Кандиба, Ольжич. Стрункий, високий, майже ще юнак і гарної будови, з несміливими рухами, дещо похилої постави. Хоч попереджений був Ольжич Сеником-Грибівським про нашу зустріч, помітне було змішання його при нашій привітанні, яке хвилювання не покидало його в початковій частині нашої розмови, і через це утруднювало його старанно приготований і складений звіт з праці в ділянці веденої ним культурно-освітньої референтури. Щойно по звіті, при дискусії, повернувся він до “рівноваги” і щойно тут заблищав своєю ерудицією і ґрунтовним знанням довіреного йому ще покійним вождем (Є. Коновальцем) ресорту, виявляючи при цьому прикмети доброго організатора. Свій ресорт розбудував Ольжич відповідно до многогранних завдань, що їх ставила в повнім розвою ОУН, в могутній апарат з кількадесятьма ближчими і дальшими співробітниками, з чого приблизно третина на рідних землях, решта поза ними – Європі й за океаном. Культурно-освітню ділянку довів Ольжич до не перевищеного розцвіту, завдяки вже признаному імені визначного вченого й автора ряду наукових цінних праць, завдяки рідким особистим прикметам і завдяки вмілому та старанному добору співробітників”⁷⁵.

Характеристика О. Кандиби-Ольжича Головою ПУН-у А. Мельником достатньо об’єктивна. Можна додати, що Ольжич був науковцем-ідеалістом, який розбудовував українську культуру. Його концепція організації першої української установи в Америці була відважна та правильна. Коротка, але важлива, діяльність Українського Наукового Інституту в Америці, поширена на два континенти, засвідчує його значні науково-організаційні і науково-видавничі здібності.

Знаємо, що в нашій статті не розв’язано всіх питань, пов’язаних з діяльністю УНІА. Але нею зроблено перший нарис, який буде доповнений із знайденням нових джерельних матеріалів.

⁷⁵ Андрій Мельник, “Ольжич Кардаш – Др. Олег Кандиба”, *Організація Українських Націоналістів 1929 – 1954...*, с. 29.

ДЖЕРЕЛЬНІ МАТЕРІЯЛИ: ДОДАТОК

ВСТУП

В цьому томі журналу *Український Історик* друкуємо джерельні матеріяли, пов'язані з творенням першої наукової установи в США – Українського Наукового Інституту в Америці. Архівні джерела до написання статті про УНІА зберігаються в Центрі Дослідження Імміграційної Історії Міннесотського університету (Immigration History Research Center) в місті Міннеаполіс, штат Міннесота, де довгий час працював відомий український вчений-етномолог, поет, публіцист і громадсько-політичний діяч, голова Організації Державного Відродження України (ОДВУ) Олександр Неприцький-Грановський (1887 – 1976).

Олександр Грановський¹ приїхав до США в березні 1913 р. Захистив докторську працю у Вісконсинському університеті 1925 р. В 1930 р. став професором Міннесотського університету, в якому працював до виходу на емеритуру в 1956 р. Став всесвітньо відомим фахівцем з комахознавства. Активний громадський діяч, був учасником установчої конференції ООН у Сан-Франциско (1945) та двох конференцій ЮНЕСКО (1953, 1955). Ще від початку 1930-х років брав активну участь у діяльності Організації Державного Відродження України, створеної у 1929 р. в США з ініціативи Євгена Коновальця і базованої на ідеологічних засадах ОУН.

Відомий український вчений, член багатьох українських і чужинецьких наукових установ, талановитий публіцист, О. Грановський був членом УІТ.

Проф. О. Грановський в травні 1965 р. підписав угоду з керівництвом Міннесотського університету, а в січні 1966 р. відбулося офіційне відкриття Української колекції в бібліотеці університету, яку було створено з переданих ним книг і архівних матеріалів. Незадовго перед тим в університеті було створено Центр Дослідження Імміграційної Історії. На кошти, надані бібліотекою університету, вчений здійснив поїздку до Європи, звідки привіз багато українознавчих матеріалів. Після відкриття Української колекції вчений розпочав працю по створенню українознавчої катедри при Міннесотському університеті, але ця концепція не зреалізувалася.

¹ Тут і далі біографія проф. О. Грановського подається за книгою Г. Черніхівський. *Олександр Неприцький-Грановський. Життя і творчість*. Тернопіль: “Збруч”, 1996, 417 с.

Українська колекція² Центру Дослідження Імміграційної Історії є однією з найбільших архівних збірок джерел та української і українознавчої літератури в США, що узагальнює досвід українців в Америці. Більша частина зібрання стосується періоду українсько-го переселення до США з кінця Першої світової війни до сьогодення. Тут зберігаються періодичні видання *Альманах Українського Народного Союзу*, *Наше життя*, *Сучасність*, *Український кварталник*, *Український Історик* та ін. газети *Америка*, *Народна Воля*, *Українське Народне Слово* представлені найповнішими комплектами в Америці. Крім того, Центром було зроблено покажчик в чотирьох томах за 1898 – 1918 рр. до “Свободи” – найстаршої щоденної української газети в США. Близько 500 газет і ін. періодичних видань та назв календарів були мікрофільмовані завдяки Українському Проекту Мікрофільмування, здійсненому ІНРС і НТШ в Америці та Україні. Готується покажчик до цих мікрофільмів.

Крім зібрання книг і періодики, Українська колекція включає важливі архівні фонди відомих громадських, культурних, релігійних діячів, вчених, видавців та ін. Серед цих архівних фондів є й ті, матеріяли яких друкуються в нашій публікації. Ці джерела зберігаються в архіві О. Грановського (скриня (box) “Індивідуальна кореспонденція”, течка (folder) “Олег Кандиба”, скриня “Українські академічні та інші організації”, течка “Науковий Інститут в Нью-Йорку”, в які ці матеріяли потрапили з секції ОДВУ в тому ж архіві), архіві Є. Онацького (скриня “Індивідуальна кореспонденція”, течка “Олег Кандиба”) та ін.

При цьому висловлюємо щирю подяку бл. п. пані Ірині Грановській, Організації Державного Відродження України (ОДВУ) в США, які дали дозвіл на використання цих архівних матеріялів. Дякуємо за допомогу в архівних розшуках і наданні інформації про колекцію п. Галині Миронюк, яка опікується українською колекцією Центру Дослідження Імміграційної Історії в Міннесотському університеті. Також дякуємо за допомогу і дозвіл на використання документів в публікації кураторам колекцій Центру Сузан Грігг (Susan Grigg) (1984 р.) та Джоелу Вурлу (Joel Wurl) (2003 р.).

Останній лист в цій збірці – від Є. Скоцка – зберігається в архіві Л. Винара в Кенті (США).

При публікації зберігаємо правопис оригіналу.

² В статті було використано інформацію про Українську колекцію ЦДІІ Міннесотського університету, надану її куратором п. Галиною Миронюк та “Інформаційний лист” Центру.

ДОКУМЕНТИ

№1

**Лист від представника Референтури зв'язку ОУН
до проф. О. Грановського***

**ОРГАНІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ
Референтура зв'язку**

**До Вельмишановного Пана Професора Грановського!
в Ст. Пол**

Вельмишановний Пане Професор!

Від п. Гриб.[івського] ми дістали листа з дороги, в якому він повідомляє, що написав до Вас Вельмишановний Пане професор листа і торкнувся в ньому всіх питань, про які він з Вами свого часу нараджувався, а в тому теж про справи УНІ в вашому терені. Тим самим не хочемо вже обширніше над тою справою розводитись і тільки дозволимо собі переслати статут і просимо взяти його під увагу трактуючи наразі цю справу як довірочну. Культурна референтура й ми надіємося, що Ви Вельмишановний Пане Професор присвятите тому питанню належну увагу бо справа створення нашої інституції, що науково обґрунтовувалаб та промошувалаб серед наукових кругів, шлях українському імені і історії є як показується з практики надзвичайно важливою і пекучою. На нашу думку може би підходив до підготовчої праці в справі зорганізованя п. Душник.

Ви [має бути "Ми" – авт.] будемо Вам Вельмишановний Пане професор зобов'язані як Ви зволите нам в найкоротшому часі сказати Вашу думку про цю справу як теж що в тій справі думаете зробити. – Справа такого інституту є на разі ще строго довірочного характеру. Так ми теж в другому листі до Ц.[ентральної] У.[прави] написали.

Постій 27/IV.1938

Пригода
реф.[ерент] зв'язку

№2

**Лист-запрошення до членства
в Українському Науковому Інституті в Америці****

* Лист написаний машинкою і підписаний чорнилом: "Пригода". На жаль, цей псевдонім не вдалося розшифрувати. В архіві О. Грановського не вдалося розшукати відповіді на цей лист.

** Машинопис з підписами.

ІНІЦІАТИВНИЙ КОМІТЕТ ДЛЯ СТВОРЕННЯ
УКРАЇНСЬКОГО НАУКОВОГО ІНСТИТУТУ В АМЕРИЦІ

25 вересня, 1938 р.

2101 Scudder Ave.,
St. Paul, Minnesota, U.S.A.

Високошановний Пане Добродію:

Ви, як український вчений, чи професіоналіст, укінчивший університет і працюючи у своїй ділянці фаху добре знаєте, якої великої ваги набирає тепер українське питання в цілому світі. Зацікавлені уряди, наукові інституції, преса й відповідальні особи шукають інформації з різних джерел. Дуже часто про українське питання говорять люде, які або вороги української справи, або зле поінформовані. Неприродно буде щоби люде ворожі самій ідеї українській і стремлінням української нації "боронили" наші інтереси. Український народ і наші вчені на рідних землях не мають спромоги ні виявити своєї волі, ні розвинути своєї наукової праці, тому на українцях в Північній Америці лежить обов'язок створення наукової інституції, що науково обґрунтовувала б та промощувалаб серед наукових кругів шлях українському іменні, історії та давати точні відомости про українську справу.

Після ширшого й ґрунтовного обговорення цього питання, гурток українців в Минесоті в порозумінні з представниками українського ученого світу в Європі, постановив взяти ініціативу у заснованні "Українського Наукового Інституту в Америці", який би об'єднував українські наукові сили в Північній Америці й поза нею. Головними цілями цього Інституту буде: 1. Дбати за поглиблення та поширення наукових дисциплін на користь української нації. 2. Об'єднувати та організувати наукову працю українських учених в Північній Америці, на українських землях та поза їх межами і помагати витворенню дослідчих та освітних установ для всіх галузей знання. 3. Дбати за організацію дослідів української землі і народу. 4. Дбати про видання українських наукових творів для освітлення дійсного стану України. 5. Дбати про поширення правдивих інформацій про Україну при помочи видань, викладів і т. п.

Знаючи Вашу щиру відданність українській справі, Ініціативний Комітет запрошує Вас до співробітництва. Сподіємося, що Ви негайно станете в члени Українського Наукового Інституту в залежности від Ваших наукових кваліфікацій. Проект статуту У.Н.Інституту буде Вам засланий після отримання від Вас писемної згоди.

Ініціативний Комітет:

Йосиф Булик
Леонтій РибакОл. Грановський, голова
Др. Іван Корчик. М. Д.

Ірина Т. Грановська

Стефан В. Мамчур

Микола Гайдак, писар

№3

Відповідь Володимира Тимошенка на лист Ініціативного Комітету*

V. Tymoshenko
427 Tennyson Ave
Palo Alto, Calif.
[осінь 1938]

До Ініціативного Комітету для створення
Українського Наукового Інституту в Америці

Шановні Панове:

Я з приємністю одержав Вашого листа від 25 вересня, 1938 р. котрим Ви запрошуєте мене до участі в Науковому Інституті. Я вітаю Вашу ініціативу і широко дякую за Ваше запрошення й приймаю його. Я завше гадав, організація культурно-наукової української установи, до якої могли би належати без розділення на партії всі ті що працюють на науково-професійному полі є дуже бажаним. Хоч я передбачаю великі труднощі для здійснення організації – як через велику територіальну розкиданість українців, працюючих в інтелігентних професіях, так і фінансові. Зокрема я почуваю себе дуже відірваним від українських центрів і через це не знаю, яка може бути моя участь в організації праці. Але я широко згоджуюсь прийняти участь в тих формах, які будуть можливі. З назви Інституту розумію що він має об'єднати українців, працюючих на науковому полі чи в професіях не лише в 3'єдн.[аних] Державах але і в Канаді. Думаю, що це правильна думка, і думаю, що канадські установи, зокрема їх інститути в західних провінціях, можуть значно допомогти в такій організації. Коли канадські українці будуть брати участь, так тоді й місце знаходження Ініціативного Комітету у Міннесоті є центральним і об'єднуючим.

Окрім одержання проекту статуту бажав би одержати де які додаткові інформації, між іншим в порозумінні з якими українськими науковими колами в Європі були вирішені справи про заснування Інституту. Я продовжую підтримувати зв'язок з моїми бувшими колегами в Європі й мені було б цікаво знати хто бере участь в ініціативі.

Ще раз широко дякую за ласкаве запрошення.

З щирою пошаною

Володимир Тимошенко

* Машинопис з підписом.

№4

Відповідь Романа Придаткевича на лист Ініціативного комітету*324 East 15th St.

New York, N.J.

Дня 5-го жовтня 1938.

До Ініціативного Комітету
для створення Українського
Наукового Інституту
в Америці

Високоповажані Панове:

Хочу виразити своє признання Вам, як ініціаторам, що взяли ся організувати Українських інтелектуальних працівників для добра Батьківщини.

Багато дотеперішньої, відданої праці пропадало ізза недотягнення наших стремлінь для користи Українського Імени, а організування та сконцентровання нашої спільної праці мусить принести бажані успіхи і піднести честь нашої нації.

Тому я щиро дякую за честь запрошення мене в члени Українського Наукового Інституту в Америці і я з цілої душі радий прийняти це відзначення. Радий буду після своїх сил та змоги працювати в змислі присланого мені листа та Прошу вислати мені проєкт статуту.

Остаю з правдивою пошаною

Роман В. Придаткевич

№5

Відповідь П. Лазаровича на запрошення Ініціативного комітету УНІ**

5-го жовтня, 1938.

До Впов. Др-а Ол. Грановського,
2101 Scudder Avenue,
St. Paul, Minnesota.

Високоповажаний Пане Докторе:

Оцим стверджую одержання вашого цінного листа-циркуляра від імени Ініціативного Комітету для створення Українського Наукового Інституту в Америці. Я глибоко вдячний Вам за увагу до мене і за інформації.

Я щиро вітаю Ваш так важний і високопатріотичний намір. Пекуча потреба такої установи відчувається з кожним днем все більше з огляду на далекойдучі події в Європі, на які вказуєте, і на актуальність українського питання під цю пору.

*Машинопис з підписом.

**Лист надрукований на бланку П.І. Лазаровича.

З нагоди побуту Проф. Д. Дорошенка в нас в місяцях липні і серпні ц.[ього] р.[оку] ми обговорювали можливості створення такого Інституту для Канади і Сполучених Стейтів. Ми виготовили навіть коротенький проєкт. В додатку до тих завдань, що Ви намітили ми додалиб ще такі:

а) Організувати наукові і науково-популярні курси й окремі виклади з обсягу українознавства.

б) Організувати екскурсії до Старого Краю й до місць більшого скупчення української еміграції в Канаді й Америці.

в) Видавання постійного наукового органу або окремих книжочок та брошур.

г) Скликування науково-популярних конгресів час від часу для розбудження між нашим молодим Канадійсько-Американським поколінням живого інтересу до наукової праці в інтересах розвитку культурно-національного життя нашої еміграції та піддержання її духового зв'язку з Рідним Краєм.

г) На чолі такого Інститута мала б стояти колегія з 5-7 осіб з яких не менше як 2-ох повинні бути в Європі.

Я дуже радо вступаю в члени такого Інститута лише в не характері сталого співробітника, а радше як члена-симпатика, бо, як відомо, я суто-науковою працею не займаюся.

Прийміть мої щирі побажання успіху.

Остаюся в правдивій пошані до Вас,

П. І. Лазарович

№6

Відповідь Василя Галича на запрошення Ініціативного комітету УНІ*

1507 N 21th St.,
Superior, Min.
8 жовтня 1938

Dr. A. Granovsky
Univ. of Minn.
Department of Agriculture
St. Paul, Minn.

Вп. Пане Докторе!

Пару днів тому я одержав обіжник з Вашим підписом про початкову працю коло засновання Українського Наукового Інституту в Америці. Я вповні годжуся із засадами для наміченої організації і одинцем стараєм ся то все робити в Америці понад двацять літ. Потреба такої організації вже довший час відчувала ся, і хоч наші сили

* Рукопис.

ограничені, то й так зорганізовано може буде більше щось зробити ніж одинцем.

От навіть тепер конче здалоби ся написати лист до міністрів великих держав та Чехо-Словацького уряду в Європі та його представника у Вашингтоні, і опімнути їх, що вічно торгувати українців годі. Такий лист від організації мав би більше ваги ніж від одиниць.

Наскільки мені буде можливо то радо буду пособити повисше намічену організацію. Одначе я так є звязаний денною роботою, що поза місто не маю часу виїжджати, хиба десь уривочно, з нагоди свят.

Желаю доброго успіху.

З поважанням

В. Галич

№7

Лист від Олега Кандиби до Олександра Грановського*

1.X.38

Високоповажаний Пане Професоре!

Провід наглить справу Інституту. Вчора дістали ми вістку в цій справі – просять з огляду на міжнар.[одне] положення прискіпити її.

Тому прошу Вас зворотом, летунською поштою відповісти мені:

1) Що досі Ви та п. Гайдак зробили в справі притягнення членів і т.п.?

2) Коли справи Вам до тепер не було змоги налагодити, прошу дати Вашу згоду, щоб її поставилося з Нью Йорку – доки я ще тут. П. Душник зайнявся б нею у Вашому імені та з моєю поміччу.

Ми скликали б тут збори, написали б пару статей і т.д. – все найкоротшому часі. Та дали б статут до зачартерування чи у Вас – чи тут віддрукували б матеріали Інституту і т.п.

3) Прошу погодитися в такому разі на льокалізацію організаційно, технічної частини бодай тимчасово – Нью Йорку: тобто, щоб П. Душник обняв ділове секретарювання – а скарбницю запропонувати п. Гайдакові. П. Гайдак в такому разі мав би становище скарбника.

4) Склад управи представлявся б так:

Директор. – проф. Грановський

Заступник дир.: – проф. Павличенко

Координац. Секретар – О. Кандиба

Діловий секретар: В. Душник

Скарбник – Дг. Гайдак

Члени управи – евенто дг. Галич, Придаткевич.

Це мінімальний склад управи.

* Лист написано від руки на бланку Організації Державного Відродження України (ОДВУ).

Прошу ласкаво написати, чи годиться на такий розподіл функцій. Др Гайдак міг би Вам помагати в листуванні, а п. Душник – в Нью Йорку зі своїми зв'язками багато зможе вдіяти – безперечно використовуючи зустрічі з людьми, що сюди прийдуть для притягнення їх за членів в Інституті. Це вигода перебування секретаря у великому центрі, яким є Нью Йорк.

На паперах Інституту були б три адреси: Дирекції (Ваша), ділового секретаряту (скринька ОДВУ) і координаційного секретаряту.

Як тільки дістанемо вашу відповідь, вилітографуємо статут – повний і скорочений та виготуємо до підпису і зачартерування, як рівнож вишлемо відповідні листи у Вашому імені, та склад управи до затвердження проєктованим членам, так як ми з вами домовилися засадниче.

Отже нетерпляче чекаю Вашої відповіді.

Щиро Вас здоровлю

Ваш

О. Кандиба

1/Х.38

P.S. Ще раз підношу доцільність визначення п. Душника на ділового секретаря – й це первісно запропонував був п. Гриб.[івський]. Та як ми міркуємо тепер тут з п. Череватюком виходячи з різних міркувань – зокрема тактично-політ.[ичної] натури.

№8

Лист Олександра Грановського до Олега Кандиби*

2101 Скуддер Ав.,
Ст. Паул, Минн.
3-го жовтня, 1938 р.

Впв. Др. Олег Кандиба,
Нью Йорк, Н.Й.

Високоповажаний Пане Докторе:

Я одержав Ваші листи з прозьбою прискорити організацію Українського Наукового Інституту, а особливо тому, що в Європі назрівають великі події. Коли в перше я одержав припоручення минулого літа яко вислід наших розмов з в[исоко]п[о]в[а]ж[аним] дел.[егатом] Гриб.[івським], просилося тримати цю справу строго довірочною до дальших повідомлень. Тому власне мало було зроблено, хоч начерк праці обдумувався. Тепер при нашій з Вами зустрічі ми цю справу обширніше обговорили і зараз по своїм приїзді до Миннісоти,

* Машинопис.

я взявся до реалізації тої важкої справи. Безумовно Ви вже одержали листа від Ініціативного Комітету котрий був розісланий до більш ніж сотки людей. Цей лист сам за себе говорить і показує, що праця почалася. Ми тут все маємо налагоджене і поведемо справу послідовно, вперто без зайвих проволоч. Тому не думаю, що бажаним було б щоби працю розривати, ділити територіально, бо тоді можуть виникати непотрібні маленькі непорозуміння що до ходу праці. Я Вас цілком розумію, що Ви хотіли б все наладити ще перед Вашим виїздом, та прошу Вас не журитися, бо коли я взявся за цю працю то я її виконаю в повному розумінні ваги УНІ, та застосування до американських обставин не лише чисто американського оточення, але і українського.

Для того щоби поставити цю справу серйозно і поважно, її треба трактувати поважно. Не думаю, що п. Душник при всій праці, що він виконує при Ц.У. в редагуванні "Націоналіста", міг ще брати цю справу. Крім того від'ємно для справи булоб колиб УНІ навіть з самого початку його основи льюкувався при ОДВУ. Тим самим відхилилося б людей що нас добре ще не розуміють, а котрих требаб притягнути до праці. До того п. Душник ще немає тих наукових контактів так потрібних для такої справи. Я маю велику пошану до п. Душника і його здібности і певний, що він скоро виб'ється на верхи свого фаху коли буде прямувати по тій дорозі, що ми намітили з ним до його одосконалення. І мої зауваги тут немає ні персональних ні інших підлож крім добра для всієї справи.

Хочу також надмітити, що може для індустріального товариства великий центр, як Нью Йорк був би пожаданий, але для наукового Інституту яким має бути УНІ, краще льюкуватися при науковій інституції. Дуже часто перецінюється значіння великих центрів. Колумбійський університет в Нью Йорку зі своїми 20,000 студентами, є маленькою школою в порівнанні до населення самого Нью Йорку і околиць. Наш Університет має зараз 16,000 студентів на місто менше ніж мільон населення лише тому, що власне багато з самого Нью Йорку до нас ідуть студенти, та зі всього світу. Не центр населення, а центр наукових сил грає ролю.

З листа, що вже одержали бачите, що Ініціативний Комітет складається з слідуючих осіб:

Ол. Грановський, професор Стейтового Миннесотського Університету, (голова).

Микола Гайдак, доцент при Стейтовім Університеті, (писар).

Стефан Мамчур, професор Католицької Колегії Ст. Томи.

Іван Корчик, Доктор медицини, має наукові статті.

Іосиф Булик та Леонтій Рибак, докторанти при Миннесотськім Універ[ситеті].

Ірина Грановська з університетським образованием.

Не думаю що є де небудь інша група в Америці з кваліфікаціями нашого комітету. А це лише початки.

Наші пляни такі:

1. – Як одержимо відповіді на наші листи, зараз засилаємо кандидатам проєкт статуту, що вже виготовлюється на зразок трьох американських наукових інституцій. Також зашлемо разом зі статутом квестіонар про освіту, наукові праці т. ін. і листу урядників, склад уряду буде приблизно такий як ми обговорювали.

2. – Як скоро це буде зроблено, зараз беремось до зачартерования статуту УНІ. На цілу Америку і інші держави.

3. – Лише тоді подамо до преси публічний заклик. Може ще подамо заклик раніше а саме, коли уряд буде вибиратися.

4. – По тім треба буде удатися до американських учених з різних фахів, що цікавляться українською справою. У нас є на це певний плян.

5. – Зараз по заложенню УНІ, треба взятися негайно до друку першого тому в українській мові і другого тому в чужих мовах, а особливо в англійській мові. На скільки я був Вами повідомлений то де які матеріали вже є готові. До них треба зараз додати резюме в англ. [ійській] мові. Ці видання повинні вийти як найскорше по заснованню УНІ.

6. – Дальший плян праці має розвиватися в кількох напрямках відповідно до потреби і присутности матеріалу. Цілий ряд видань треба видати скорим темпом, щоби прикувати до себе увагу наукового світу.

7. – В той самий час повести велику агітацію за приєднання членства різних клас серед українського і американського громадянства як для наукової праці в обсягу українознавства так і для матеріальної підтримки УНІ.

Це більш менш загальний начерк праці послідовного розвитку справи. Життя покаже що треба буде міняти а що натискати.

Треба ще задержатися з друком паперів для листування поки не оформиться ціла організація і її уряд, щоби надати форму нормального розвитку УНІ на тлі американських обставин і щоби ніхто не міг нам закинути, що ми щось фабрикujemy по аматорськи. В противнім разі ми закопаємо великі можливості передчасно в могилу. Американські круги а також і українська фахова інтелігенція не стануть з нами як ми не подбаємо про певні кроки в заснованню наукової організації. Зробивши ці кроки, і маючи їх членами, ми зможемо їх ідеологічно виховувати нам на користь. Вся ця праця мусить бути тонко обдуманною і делікатно провадженною інакше малий успіх з цього буде.

Сподіюся, що Ви тепер матимете повний образ розвитку справи. Це мої думки і пляни. Мені здається що так буде найкраще як раз виходячи з різних міркувань з окрема тактично політичної натури і чисто наукової.

Надсилаю Вам кілька віршів до Вашого узгляднення до друку чи в антології чи де інде. За винятком одного “Вождь”, котрий Вам так подобався, це старші вірші ще недруковані. Добре було б таки видати цілу збірку, а їх у мене є досить.

Щиро Вас здоровлю, Ваш,

Ол. Неприцький-Грановський
Голова Ц.[ентральної] У.[прави] ОДВУ

СЛАВА УКРАЇНІ!

№9

Лист О. Кандиби до О. Грановського*

5.X. 1938

Вислав я Вам нарис скороченого Статуту. Прошу його проглянути і якщо він достатній до зачартерування (думаю що зайве легалізацію надто себе обмежувати оскільки ходитиме про евент. тільки) – то вибити його на міміографі для членів, та прислати дещо примірників мені для Нью Йорку та Європи.

Повний статут я тут відповідно до наших обмірковань змінюю і постараюся його розмножити тут.

На паперах Інституту треба буде дати лише адресу дирекції (Вашу), бо моя європейська буде ще довго незнана, а ньюйоркська відпадає. Ці папери разом з конвертами рівнож проситиму Вас видрукувати та з часом переслати мені, щоб я міг їх вжити для листування з Європою.

Дуже прошу Вас остаточно сформувати дирекцію з п. Душником як членом (і заступником на Сх. стейти) Гайдаком як секретарем та розіслати листу членам до апробати.

По цьому прошу Вас ласкаво дати все до зачартерування в найскор.[шому] часі, щоб можна було мені почати працю в Європі.

Я напишу загальну статтю про потреби української науки, яка підбудовуватиме появу Інституту, а Вас прошу, як ми умовлялись, в свій час дати повідомлення про заложення Інституту за підписами управи, з заподанням імен членів та складу Управи – для видрукуння в пресі.

Прошу ласкаво формально повідомити Ініціативний комітет про мою згоду стати членом Інституту.

Щиро Вас вітаю та бажаю найкращих успіхів.

Слава Україні!

О. Кандиба

* Рукопис написаний на бланку Організації Державного Відродження України (ОДВУ).

5/Х.38.

P.S. Решта культурних справ поволі посуваються наперед. П. Б[...] на нашу думку тут найкраще надаватиметься на функцію культ.[урного] реф.[ерента]. Як Ви певне знаєте, почав функціонувати літ.[ературний] гурток при МУР.

О.[лег] К.[андиба].

УКРАЇНСЬКИЙ НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ
В АМЕРИЦІ
Ukrainian Scientific Institute
In America

Дирекція: 2101 Scudder av. Діловий секретар: Координ. секретаріат:
Box 13
Direction: St. Paul Minnesota Coord. Secretary Ex. secret. itn. D. NY

(Проект паперів Інституту)

Прикладаю копію скороченого статуту до зачартерування.

№10

Скорочений Статут УНІ, надісланий О. Кандибою О. Грановському*

СТАТУТ УКРАЇНСЬКОГО НАУКОВОГО ІНСТИТУТУ
В АМЕРИЦІ

§ 1) Український Науковий Інститут в Америці

а) дбає за поглиблення та поширення наук дисциплін на користь української нації.

б) об'єднує та організує наукову працю українських вчених у Сполучених Державах Північної Америки, на українських землях та поза їх межами та сприяє витворенню дослідчих та освітніх установ для всіх галузей знання.

в) дбає зокрема за організацію дослідів української землі й народу.

§ 2) Інститут поділяється на три відділи:

а) перший – історично-філософічних наук, з клясою мистецтва при ньому,

б) математично-природничих наук, де є кляса основна та прикладного природознавства,

в) третій – суспільних наук, з клясою наук правничих та економічних.

* Машинопис.

§ 3) До складу Інституту належать члени дійсні, члени співробітники, члени класи мистецтв, та члени прихильники.

§ 4) Справами Інституту порядкує Дирекція.

§ 5) Інститут видає праці: Інституту, відділів, наукових установ, комісій, членів Інституту та приватних осіб у формі періодичній та окремих видань або збірників. Прибутки з видань ідуть на поширення видавничої та наукової діяльності Інституту.

§ 6) Інститут підтримує зносини з чужоземними Академіями та науковими установами, може вступати в міжнародні та інші союзи академій та наукових товариств та брати участь і організувати українські та міжнародні з'їзди.

§ 7) Засоби Інституту складаються з: а) членських вкладок, б) громадських і приватних пожертв, та вкладів, в) з прибутків від видань або іншої чинності Інституту.

§ 8) Внутрішній розпорядок свого життя Інститут встановляє сам окремим регуляміном.

№11

Лист О. Грановського до О. Кандиби*

Ст. Паул, Мінн.
5-го жовтня, 1938 р.

Впв. Др. О. Кандиба,
Нью Йорк, Н.Й.

Високоповажаний Пане Докторе:

Дістав Вашого листа з дня 3-го жовтня. Дякую. Хоч я зараз дуже занятий, то хочу вкоротці Вас повідомити про стан нашої праці і дальших розвитків. Також хочу з Вами порозумітися в де-яких деталях, щоби не було ніяких непорозумінь, бо без них буде краще і їх нам не треба.

Перш на все дякую Вам за згоду на мою пропозицію. Коли я взявся за працю то її виконаю так як сама справа вимагає і обставини дозволять. Бачу великі можливості, але в той сам час всі ці можливості можна зіпсувати тенденційними нахилами тактично-організаційного характеру.

Коли мені доручено справу і я взявся до переведення її в життя, то прошу її лишити до моєї розпорядимості поки її не поставлю на трівкі ноги. Хіба що до мене немає довірря, тоді не треба було цю працю й починати. Я її запропонував дел.[егатові] Гриб.[івському], щоби заснувати Американсько-Українське товариство для укра.[інської] справи на широких підвалах під кутом ріжнومانітних можливостей. Я

*Машинопис.

мушу мати повну волю до переведення. Всі зауваги прийматиму до дуже пильної уваги, але як довго я буду головою УНІ, так довго сам мушу знати що робитиметься в Інституті, щоби його не розмінювати на якусь іншу, зайву, другу офешерну укр.[аїнську] організацію, які повстають і безслідно завмирають так скоро як родяться. Не такою організацією я уявляю собі УНІ. На мою думку Інститут мусить бути серйозною організацією, щоби мені не було соромно бути її членом і що би мені ніхто з моїх американських учених колеґ неміг закинути, що я розмінюю науку на дешеві досягнення чи ефекти. При серйознім поставленню справи велика користь буде нашому рухові і цілій Укр.[аїнській] справі і УНІ служитиме тим всім ідеалам, що ми намітили.

Дам кілька зразків. Просите мене Вам прислати кільканадцять комунікатів, щоби Ви їх могли роздати де кому в Нью Йорку. Це не по діловому, бо ні Душник ні Ви не знатимете кому вже вони були вислані, і коли знову засилатимете ті самі комунікати до тих самих людей, то тим справу розмінюється на дешевеньку. Така праця мусить виходити лише з одного осередку, щоби ліва рука знала що права робить, чи вже зробила. До всіх тих людей, що ми надмінили в Нью Йорку і багатьох інших, що мають відповідні кваліфікації ми вислали запрошення. Поверх сотки розіслали і ще маємо яких 10 котрі можемо вислати до людей, коли матимемо адреси, або до тих що помилково забули.

Друга справа. Ми вважали, що початки треба зробити лише з людьми кваліфікованими і коли УНІ вже буде зачартерований лише тоді треба буде дати поклик до загалу і приєднання членів прихильників і допомогових. Тоді і спеціальний комунікат буде виготований до тих членів.

Так само спеціальний комунікат треба буде виготовити і до членів в Європі. Це також вже по зачартерованню. Хоч Ви моглиб зараз написати такий заклик чи запрошення до європейських учених але з висилкою ще треба таки задержатися.

Ваш Статут скорочений є добрий, але ми думаємо, що краще послати короткий статут в англійській мові приблизно в такій формі як його будеться зачартовувати. Той статут, себ то його проєкт, вже літографується. Ми так робимо, щоби зменшити кошти.

Повний статут по ґрунтовнім обробленню можна розмножити в укр.[аїнській] мові. Прошу Вас одначе не множити його поки ми переробимо і одобримо його і лише тоді його можна буде літографувати з нашою згодою.

Ми з самого початку намітили д.[обродія] Душника в члени управи, і я все був за тим щоби він входив в склад управи УНІ, і яко такий він матиме уповноваження в порозумінню з цілою управою УНІ на де які намічені функції не виходячи за рямці напрямних УНІ. За тісно в'язати УНІ з ОДВУ є абсолютно небажаним, бо тоді мало з тих кого ми хочемо втягнути до праці приступлять до УНІ і тим самим вб'ємо Інститут в самих початках. Мої аргументи є що як би ці люди хотіли

свідомо співпрацювати з ОДВУ, вони вже давно приступили б до ОДВУ. Ми маємо багато прихильників, що по душі з нами, а офіційно ніколи небудуть з нами. Чи Вам це подобається чи ні, а це факт, і щоби той елемент притягнути до органічної праці, його треба ловити на іншу вудку. Большевики мають всякі фронти для своєї праці і мені нетреба багато про це говорити. І ми також можемо мати наших прихильників в наших тісніших рядах. Наші так звані професіоналісти майже всі по за нашим рухом, а їх можна втягнути до нашої праці але не шляхом і не адресою ОДВУ. Прошу мене зрозуміти. Ми мусимо бути тактиками, стратегіками. Коли нам дійсно ходить о те, щоби з'єднати суспільність до праці і солідного розвитку УНІ на висоті своїх завдань, – нетреба шкодити тому розвитку емпіричними міркуваннями. Це не ухили, а реальне переведення справи в життя на нашій терені, котрий я добре знаю. ОДВУ тепер добре стоїть, всі це знають, але коли я обняв своє урядування, то організація була на березі повного розвалу через розклад самої ЦУ, всяких ускладнень з Чорном.[орськими] Січами, зв'язковими, організаторами, т. ін. Лише через щирю працю п. Череватюка і інш.[их] членів під загальним тоном поваги наданим згори ми змогли це зробити. Ще багато треба зробити до оздоровлення атмосфери і ми це будемо робити. Маючи цей досвід, я нехочу пхати УНІ в такі самі труднощі.

Всіх членів УНІ будеться прос[и]ти, а також і всіх наших прихильників подавати нам адреси кваліфікованих людей для різних родів членів в УНІ. Тим самим се буде обовязок нас всіх дбати про збільшення наших членів, тому і п. Душник, їздючи по провінції чи здибаючи кого в Нью Йорку природно може і повинен запрошувати чи радше представляти їм справу, а нам прислати їх адреси до безпосереднього запрошення, що матиме кращий вигляд. Знову хочу надіти, що недивлячись на яку сотку університетчиків в Нью Йорку є яких зо два при ОДВУ. Ось же власне треба іншого підходу. Бо був же п. Душник і є він в Нью Йорку, а чому їх немає. Не краще воно буде і з УНІ як ми поведемо цю працю тим самим шляхом. Спробуймо іншого шляху. А той інший шлях вже дає наслідки, бо сьогодні вже одержав перші три відповіді. Одна від голови Укр.[аїнських] Професіоналістів з прозьбою співпраці з ними. Друга від скульптора О. Архипенка, який вітає ідею і стає членом, а він ні в які укр.[аїнські] товариства ще не входив. Се знаменно. І сподіюся що й інші прийдуть до нас. Я вибрав декілька людей з книжки “Американські Люде Науки” і послав їм запрошення. В цій книжці занотовані лише люде з певним відзначенням в науці. Побачимо що з того вийде.

Загальну статтю, про яку згадуєте, прошу подати до всіх національних газет на тлі нашого комунікату і заявіть, що це важна справа і потрібна на часі, але не виявляйте що вона походить з націоналістичного підложжа. Вітаю Вас Щиро, Ваш, з націоналістичним привітом.

Ол. Неприцький-Грановський.

№12

Розширений Статут УНІ*

СТАТУТ УКРАЇНСЬКОГО НАУКОВОГО ІНСТИТУТУ
В НЬЮ-ЙОРКУ

РОЗДІЛ І

Загальні тези

1. Український Науковий Інститут в Нью-Йорку є установою незалежної української науки скерованою на добро української нації.

2. У.Н.І. в Нью-Йорку:

а) дбає за поглиблення та поширення наукових дисциплін на користь української нації,

б) об'єднує та організує наукову працю українських вчених в Злучених Державах Північної Америки, на українських землях та поза її межами та помагає витворенні дослідчих та освітніх установ для всіх галузей знання.

в) дбає зокрема за організацію дослідів української землі й народу.

3. Інститут поділяється на 3 відділи:

а) перший: історично-філософічних наук, з клясою мистецтв при ньому,

б) другий: математично-природничих наук, де є кляса основна та прикладного природознавства,

в) третій: суспільних наук з клясою наук правничих та економічних.

Групи наук можуть бути поділенні у відділах ще докладніше.

4. У віддані Інституту є такі установи:

а) бібліотека Інституту,

б) музей-архів,

в) друкарня,

г) постійні й тимчасові комісії.

5. До складу Інституту належать: члени дійсні, члени-співробітники, члени кляси мистецтва та члени-прихильники.

6. Інститут видає праці: відділів Інституту, наукових установ, комісій, членів Інституту та приватних осіб у формі періодичних та окремих видань або збірників.

Прибутки з видань ідуть на поширення видавничої та наукової діяльності Інституту.

7. Інститут підтримує зносини з чужоземними Академіями та науковими установами, може вступати в міжнародні та інші союзи Академій та наукових товариств та брати участь й організувати

*Машинопис.

українські та міжнародні наукові з'їзди.

8. Інститут в своїх цілях організує експедиції, екскурсії, досвідні стації, установи, і т. п.

РОЗДІЛ II

9. Внутрішній розпорядок свого життя Інститут встановляє сам.

10. Інститут користується всіми правами юридичної особи.

11. Справами Інституту порядкують: дирекція в складі директора й секретаря та правління, обраних на спільному зібранні.

12. Інститут згідно з точкою б/2 має право закладати наукові установи на Україні та на еміграції.

13. Всі видання, які випускав Інститут від діяльності, друкуються українською, англійською або іншими мовами.

14. Видання Інституту, в залежності від діяльності, друкуються українською, англійською або іншими мовами.

15. Інститут та його відділи мають право закладати постійні й тимчасові комісії. В склад цих комісій нарівні з членами Інституту та науковим персоналом відданих ним установ можуть входити і стороні особи.

16. Дійсні члени, а на окреме доручення Дирекції й члени-співробітники Інституту можуть організувати наукові семінари та інші наукові роботи для осіб, що готуються до наукової діяльності.

РОЗДІЛ III

1. Наукова частина

17. Директор Інституту обирається зпоміж дійсних членів Інституту на трьохріччя з правом поновного обрання, як мине речинець.

18. Директор Інституту слідкує, щоб усі правила відносно внутрішнього розпорядку та обов'язків в Інституті виконувалися. Він дбає за інтересом Інституту та виконання його повинностей.

19. Директор Інституту призначає керівників відділів і поодиноких установ та місцевих представників Інституту, затверджує дійсних членів, членів-співробітників, членів кляси-мистецтв та членів прихильників та нижчих службових осіб Інституту і віданих ним установ.

20. Директор Інституту є його першим представником. В залежності від потреби його заступають на місцях місцеві заступники.

21. Директор скликає в потребі збори Інституту та заряджає писемні анкети поміж дійсним членством та науковими співробітниками Інституту й його установ.

22. На випадок захворіння чи відсутности директора до окремого призначення його заступає один з голов відділів, найперше прийнятий членом Інституту.

23. Секретар Інституту обирається на пропозицію Директора зпоміж дійсних членів на протяз 3 літ з правом поновного обрання.

24. Секретар Інституту веде листування ім'ям Інституту з науковими установами. Він відає справами спільного зібрання та справами, що стосуються кількох Відділів та складає річне звітномлення Інституту.

25. Секретар розпечатує всі папері, що приходять на ім'я Інституту й сповіщає членів Інституту про все, що йому доручує Директор.

26. Секретар дає дозвіл друкувати всі видання Інституту, що зазначає на них відповідним написом.

27. Секретар переховує велику і малу печатку Інституту, підписує всі папері, що виходять від імені Інституту й слідкує за тим, щоб його видання правильно розсилались.

28. Секретар має в своїм віданні архів Інституту.

29. При секретареві є канцелярія. Службові особи її призначаються Директором за поданням Секретаря.

30. Кожний відділ Інституту очолює керівник призначений зпосеред його дійсних членів на 3 роки.

31. Керівник відділу головує на його зібраннях, а в разі потреби скликує збори відділу, переводить писемні анкети, призначає голов поодиноких комісій відділу та складає річне звітномлення про його працю.

32. Керівник відділу у всіх справах, що стосуються відділу й потребують зносин з установами неприналежними до Інституту, зноситься через Дирекцію Інституту.

33. На випадок відсутності або захворіння керівника відділу до спеціального призначення його заступає один з дійсних членів відділу, ним уповноважений.

34. Керівник відділу веде листування відділу з науковими установами та окремими особами, окрім випадків зазначених в пар. 3.

2. Господарська частина

35. Все господарство Інституту доручується Правленні Інституту.

36. Правління Інституту в складі 3 осіб обирається на 3 роки зпоміж членів Інституту, дійсних, співробітників або прихильників.

37. Голова Правління обирається на 3 роки зпоміж членів Правління.

38. При правлінні є канцелярія, якої склад призначає Директор за поданням правління.

39. Правління веде грошові справи Інституту, дбає про організацію матеріальної підтримки Інституту у формі громадських та приватних пожертв, завідує продажем видань Інституту, складає річне господарське звітномлення.

40. Правління виконує рішення Директорії Інституту та відділів у межах їх обрахунків.

41. Правління розпоряджає фондом Інституту за вказівками Директора.

РОЗДІЛ IV

Про членів Інституту: дійсних, співробітників та прихильників

42. Дійсними членами Інституту можуть бути українські вчені з Америки, України та еміграції, відомі своєю науковою працею для добра української нації. Ними можуть бути теж обрані чужинці-вчені, заслужені перед українознавством та Україною.

43. Дійсні члени Інституту мають право читати як окремі лекції, так і систематичні курси.

44. Повинність члена Інституту обернути всі свої сили на розбудову української науки, спрямованої на користь нації, як теж керувати діяльністю доручених йому наукових установ та акцій чи завдань.

45. Члени свої наукові праці дають до друку в першій мірі у виданнях Інституту.

46. Коли Дирекція або керівник відділу визнає за потрібне доручити членові Інституту якусь працю, що стосується до тієї науки, яку він розробляє, то член не має права, без поважних причин, відмовитись від цього доручення, при чому заяву про це розглядає як відділ так і Дирекція.

47. Керівник відділу доручає до оцінки поодиноким спеціалістам наукові праці кандидата на члена Інституту і зі своєю opinio і реєстром цих праць, пересилає Дирекції, яка остаточно рішає про прийняття.

48. Члени кляси мистецтв мають також становище як члени співробітники, беруть участь в праці історично-філософичного відділу та мають права дійсних членів у справах, що торкаються кляси мистецтв.

49. Члени кляси мистців приймаються порядком зазначеним у пар. 47.

50. Члени співробітники приймаються за наукові заслуги тим самим порядком, що й дійсні члени.

51. Всі дійсні члени можуть побирати всі видання Інституту, члени співробітники та кляси мистецтв – видання свого відділу.

52. Членами прихильниками признає Дирекція фізичних та юридичних осіб, що одноразовим датком (не менше...) чи систематичною підтримкою (не менш...), підтримують працю Інституту.

53. Члени прихильники можуть побирати всі видання Інституту.

54. Члени дійсні, співробітники та прихильники можуть бути Дирекцією позбавленні членства за несповнення обов'язків чи невідповідну в моральному або національному відношенні поведінку.

РОЗДІЛ V

Спільне зібрання та зібрання відділів

55. В склад спільного зібрання входять всі дійсні члени Інституту.

Примітка: У виборах правління беруть участь теж члени-прихильники.

Примітка: в справах установ можуть брати участь їх керівники – нечлени Інституту.

56. Всі справи вирішуються на спільному зібранні більшістю голосів присутніх або заступлених членів, на випадок рівності голова дає перевагу. Членів, що не можуть прибути на спільне зібрання заступають писемно ними уповноважені члени тоїж категорії.

57. Спільні зібрання поділяються на чергові й надзвичайні. Всі ці зібрання скликає Дирекція Інституту.

58. В склад зібрань відділів входять керівники установ, не члени Інституту.

59. Зібрання відділів бувають чергові й надзвичайні.

РОЗДІЛ VI

60. При Інституті та відділах існують різні наукові установи й постійні комісії, що поділяються на:

- а) Інститутські установи й комісії,
- б) установи та комісії, що є у його віданні,
- в) установи й комісії, що мають зв'язок з Інститутом,

61. При відділах та окремих наукових установах Інституту заснуються бібліотеки.

62. Керівники наукових установ є дійсні члени Інституту або спеціально уповноваженні особи.

63. Науковий персонал установ повинен мати закінчену високу освіту та мати наукові праці.

64. При окремих катедрах інституту можуть бути закладені наукові семінари, що їх членами можуть бути особи, які присвятили себе науковій діяльності. Члени семінарів можуть користуватися науковими установами та бібліотеками Інституту.

РОЗДІЛ VII

Засоби Інституту

65. Засоби Інституту складаються з:

- а) членських вкладок,
- б) громадських і приватних пожертв та вкладів,
- в) з прибутків від видань або іншої чинности Інституту,
- г) останків від обрахунків,
- г) інших приходів,

66. При Інституті та його відділах є окремі фонди, утворені з

асигновань Інституту та з пожертв на різні наукові праці. Порядкують ними безпосередно відділи або комісії.

ЗАВВАГИ

Склад осіб, що входили б до Інституту:

Проф. Грановський, Мамчур, Павличенко, Гайдак, Андрусин (Канада), Тимошенко (?), і евентуально ще інші наукові сили – як члени.

Архипенко, Гайворонський, Придаткевич – як члени кляси мистецтв.

Д-р Мишуга, Ревюк, Герман, Скоцко, Душник, Данильченко, Ляхович, Галан – як члени прихильники.

Само собою, що на місці можна ще підібрати дальші особи. При цьому треба звернути увагу на це, щоб не надто підкреслювати націоналістичний склад Інституту.

Програма праць Інституту в головних чертах:

1). Збірник праць I-го Відділу:

Збірник постійної комісії для історії української літератури,

Збірник тимчасової комісії для історії української революції (1917 – 1921 рр.),

Збірник постійної комісії для українського права, для студії фашизму,

для студій націонал-соціалізму,

2). Збірник праць II-го Відділу.

3). Збірник праць III-го Відділу.

Збірник постійної комісії для студій економіки України.

Сама організація Інституту полягає в тому, що намічені видання не мусять обов'язково появлятися на американському терені, тимбільше, що постійний секретар Інституту, на якого з нашого боку намічується д-р Кандиба, перебуватиме в Європі. Натомість заступник секретаря п. Душник буде на американському терені.

№13

Зразок листа до членів УНІ в Америці*

Вельмишановний Пане Добродію**.

Ми дістали Вашу згоду вступити в члени Українського Наукового Інституту в Америці. Ми дякуємо Вам за Вашу співпрацю.

При цьому прикладається проект статуту Інституту. Будь-ласка, простудіюйте його й перешліть нам його одобрення або подайте ті поправки, які Ви рахуете потрібно внести до статуту.

* Написаний від руки О. Грановським.

** Слово “Добродію” закреслене.

Просимо виповнити приложенний запитальник і переслати нам.

З огляду на те, що до Інституту пізніше будуть запрошені і чужинці, статут і запитальник друковані в англійській мові. Виповніть останній по українські (або англійські) подаючи Ваше ім'я і адресу так як загалом вживається для міжнароднього перепису.

На прикладенім аркуші подані пропоновані імена урядників Інституту. При складанні листи урядників малося на увазі найбільш продуктивну і скупчену працю Інституту на протязі початку його діяльності.

З правдивою пошаною
За Ініціативну групу.

№14

Анкета члена Українського Наукового Інституту*

Укр.[аїнський] Наук.[овий] Інститут в Америці

1. Повне ім'я
2. Час та місце народження
3. Адреса
4. Урядова адреса
5. Раса
6. Національність
7. Родичі
8. Освіта (школи та наукові ступені. Роки, коли член студював)
9. Чужі мови: умію читати, умію говорити
10. Публікації (назва статті, назва журналу, річник, сторінки, рік, вживайте теж зворотної сторони цього аркуша)
11. Наукова діяльність (член наукових товариств, регалії пошани тощо)
12. Допоручений членами 1)
2)

№15

Лист О. Кандиби до О. Грановського**

Карпатська Україна

2.XII.1938.

Вельмишановний Пане Професоре!

Пересилаю Вам щирий привіт з рідної землі, що посувається твердо вперед, попри всі зовнішні труднощі.

* Написаний від руки О. Грановським.

**Рукопис.

Радий ступати на ній ногами, але мило мені хоч згадувати Українську Америку, де я знайшов багато ідейности твердої видержки і людського тепла, між нашим членством, а зокрема його провідним активом.

Шкода мені тільки, що не було в мене змоги заїхати до Міннеаполіс та побачитись ще раз з Вами: треба було поспішати додому. Перед виїздом вислав я Вам з Нью Йорку листа.

Дуже прошу Вас зробити *все, що я просив Вас у ньому*, зокрема *легалізувати* Інститут та вислати мені *уповноваження та блянки Інституту*. Це мені дуже потрібне.

Є конечно нам тут негайно приступити до публікації першого збірника Інституту. Це нам необхідне в теперішньому моменті *від кожного оглядом*. З огляду на револ.[юційний] момент та ті директиви, які я дістав, збірник повинен з'явитися друком ще в січні.

Тому, не чекаючи на завершення процедури з чартеруванням, стягаю тут матеріал і зредагую його при допомозі поодиноких спеціалістів.

Друкуватимемо певне тут, – що важливе для нас морально (вихід на рідній землі). Перші аркуші здані будуть до друкарні ще перед Різдом.

Тепер висилаю листи з запрошенням до участі у Збірнику окремим членам в Європі й Америці. Проф. Павличенкові висилаю безпосередньо, решті – на Вашу адресу, просячи др. Гайдака *розіслати запрошення* особам, які приходять під увагу як *наукові* робітники. Будьте ласкаві *переказати* йому цю мою просьбу та прискорити розіслання.

В цих запрошеннях, як бачите, наразі виступаю як уповноважений Ініціативним комітетом до зложеня “Збірника”.

За чартерування Інституту і легалізація моєї функції координатора [їйного] секретаря і редактора повинні наступити в найкоротшому часі, щоб збірник мав *відповідну фірму*, а я міг як слід ставити справу Інституту в тутешніх офіційних і наукових колах.

В справах Інституту прошу писати мені тепер на мою пражську адресу: *Oleh Kandyba, Praha XIV, p. 66, Za zelenou lískou č. 181.*

Др. Гайдакові прошу передати до евіденції імена і адреси осіб, що приступили до Інституту, які долучую на окремому листку. Рівнож мою адресу.

Незабаром пришлю решту.

Чекатиму від Вас листа з даними про сучасний стан Інституту.

Щиро вітаючи.

С.[лава] У.[країні]! Ваш О. Кандиба

№16

Список членів УНІ в Європі та Америці*

СПИС ЕВРОПЕЙСЬКИХ ЧЛЕНІВ
УКРАЇНСЬКОГО НАУКОВОГО ІНСТИТУТУ В АМЕРИЦІ
(ЧЛЕНИ ДІЙСНІ)

1.	Доц. Др. Кубійович,	географія	...Краків
2.	Др. Храпливий	математика	...Львів
3.	Др. Васиян	філософія	...Перемишль
4.	Др. Андрусак	історія	...Львів
5.	Доц. Др. Пастернак	археологія	... “ ”
6.	Проф. Бургардт	історія літератури	...Мюнстер
7.	Др. Грицай	“ ”	...Відень
8.	Др. Інж. Володимирів	економіка	...Прага
9.	Др. Іванов	психологія	...Прага
10.	Др. Орлов	екологія	... “ ”
11.	Др. Кандиба	археологія	... “ ”
12.	Проф. Др. <i>Борковський</i>	“ ”	
13.	Доц. Др. Панькевич	фізіологія	...Братислава
14.	Доц. Др. Герасименко	фізико-хемія	...Пільзень
15.	Проф. Левицький	музикознавство	...Прага
16.	Інж. Гнатюк	геометрія	... “ ”
17.	Проф. Гайманівський	право	... “ ”
18.	Др. <i>Калубаїв</i>	<i>етимологія</i>	... “ ”

Класа мистецтв:

1.	Проф. Лісовський	графіка	Прага
----	------------------	---------	-------

Членство в Америці:

1.	Проф. Др. Грановський	ентомологія	Ст. П.**
2.	Доц. Др. Гайдак	“ ”	Міннеаполіс
3.	Др. Мамчур	соціологія	С.Д.П.А.***
4.	Проф. Др. Павличенко	<i>рост. екологія</i>	Саскатун

Класа мистецтв:

1. Архипенко – скульптура
2. Кошиць – музика
3. Гайворонський “ ”
4. Углицький “ ”
5. Придаткевич “ ”

* Машинопис. Курсивом виділено рукописні правки.

** Сент Пол.

*** Сполучені Держави Північної Америки.

№17

**Зразок першого листа до авторів “Збірника” УНІ,
надісланий О. Кандибою до О. Грановського***

Висоповажаний Пане Колего!

Складаючи з рамені Ініціативного Комітету для створення Українського Наукового Інституту в Америці перший “Збірник” Інституту, звертаюся до Вас з проханням надіслати до нього свою цінну працю.

Ваш науковий причинок розміру 1 – 1^{1/2} друкованих аркушів, переписаний на машині, має бути надісланий безумовно до 15/II.1939 р. на долучену адресу.

Було б бажаним, щоб Ви покористувались летунською поштою, бо “Збірник” має вийти з кінцем січня 1938 р.”, вже набірається в друкарні; і матеріял бажано мати завчасу; щоб закінчити працю в означеному речинці.

Причинки повинні мати високий науковий рівень та додане чужомовне резюме, англійською, німецькою, італійською чи французькою мовою.

З правдивою пошаною

Олег Кандиба.

Адреса для матеріялів:

Dr. Oleh Kandyba

Praha XIV, p. 66.

Za zelenou liškou č. 181.

№18

**Зразок другого листа до авторів “Збірника” УНІ,
надісланий О. Кандибою О. Грановському****

*До Виш Проф. Д. О. Грановського,
Сен Пол.*

10 травня 1939.

Високоповажаний Пане Професоре!

Перед кількома місяцями звертався я до Вас з запрошенням до участі у Збірнику Українського Наукового Інституту в Америці, якого публікацію доручено мені підготувати.

На чолі Інституту, як Вам певно відомо, стоїть проф. др. О. Грановський з мінесотського університету, а членами є українські вчені, що працюють по американських та канадійських високих школах, як рівнож в Старому Світі.

* Машинопис.

** Тут в тексті помилка – має бути “1939 р.”

*** Машинопис, дописане від руки подаємо курсивом.

Збірники Інституту мають появлятися систематично.

Події на Карпатській Україні, де перший Збірник мав вийти, перешкодили його появі та примусили перенести друк на еміграцію.

З тої причини теж продовжено попередній речинець надсилки причинків.

Сподіваючись, що Вам тепер це буде можливе, прошу ласкаво надіслати для Збірника Вашу працю, по можності в коротшому часі.

Бажаний розмір, як попередньо: 1 – 1¹² друкованих аркуші. До праці має бути долучене коротке резюме в одній із світових мов.

Прощу за ласкаву відповідь зворотом на подану адресу.

З правдивою пошаною

Др. Олег Кандиба.

Dr. Oleh Kandyba

Prag XIV, P.66,

Za zelenou liškou 181.

Böhmen.

P.S. Однoчасно висилаю більшу кількість листів для інших членів в справі збірника. Прощу їх відповідно скерувати. Сподіваюсь теж дістати від Вас відповідь зворотом. Залучений лист б. [удь-]ласка, передайте Д. Гайдакові.

Олег Кандиба.

№19

Лист О. Кандиби секретарю УНІ Д. Гайдаку*

До Вий. Д. Гайдака

Міннеаполіс

10 травня 1939.

Високоповажаний Пане Колего!

Перед кількома місяцями звертався я до Вас з запрошенням до участі у Збірнику Українського Наукового Інституту в Америці, якого публікацію доручено мені підготувати.

На чолі Інституту, як Вам певно відомо, стоїть проф. др. О. Грановський з міннесотського університету, а членами є українські вчені, що працюють по американських та канадських високих школах, як рівнож в Старому Світі.

Збірники Інституту мають появлятися систематично.

Події на Карпатській Україні, де перший Збірник мав вийти, перешкодили його появі та примусили перенести друк на еміграцію.

З тої причини теж продовжено попередній речинець надсилки причинків.

*Машинопис. Дописане від руки подаємо курсивом.

Сподіваючись, що Вам тепер це буде можливе, прошу ласкаво надіслати для Збірника Вашу працю, по можності в коротшому часі.

Бажаний розмір, як попередньо: 1 – 1^{1/2} друкованих аркуші. До праці має бути долучене коротке резюме в одній із світових мов.

Прощу за ласкаву відповідь зворотом на подану адресу.

З правдивою пошаною

Др. Олег Кандиба.

Dr. Oleh Kandyba
Prag XIV, P.66.
Za zelenou liškou 181.
Böhmen.

P.S. Прошу ласкаво поінформувати мене про стан організації Інституту та кого Ви встигли притягнути в члени. В Європі приділаю кілька нових людей – їх адреси подам Вам пізніше.

Пересилаю на адресу проф. Грановського більше листів в справі збірника. Прошу їх розіслати відповідним особам. Проф. Павличенкові надіслав просто.

C.[лава] У.[країні]! О.[лег] К.[андиба].

№20

Передмова О. Грановського до “Збірника” УНІ

Сучасна духово-культурна дійсність українського народу давно вимагає того, щоб наша громадськість застановилася над такою важливою справою як організація національної науки.

В час коли українську науку вживається або викривлюється по впадоби ворожих українській нації сил, суспільність мусить протиставити цьому наукове будівництво, що виходитиме тільки з національних потреб та завдань.

Українська еміграція в Новому Світі сповняє від літ свою ролю в нашому відродженні, підтримуючи національну розбудову в ділянці суспільно-політичній, культурній, господарчій та гуманітарній. Є на часі, щоб вона зробила свій вклад теж у справу української науки, допомагаючи її організації та продукції.

Ці міркування і лягли в основу заходів на американському ґрунті, у висліді яких повстав Український Науковий Інститут в Америці, що його керівництво мені доручено.

Членами Інституту є не тільки українські дослідники з С.[послучених] Д.[ержав] П.[івнічної] А.[мерики] та Канади, але й з Краю та європейської еміграції. Організуючи наукову роботу членства та українських вчених поза ним, Інститут має завдання у своїх Збірниках та публікаціях зробити її висліди приступними ширшій суспільності.

На перший збірник склалися в першій мірі з празького осередку.

Олександр Грановський

Сент Пол, Мінн.[саполіс]
29.VII.1939.

№21

**Зміст Наукового Збірника Українського Наукового Інституту
в Америці**
Зміст. – Contents.

Олександр Грановський: Передмова.

Микола Андрусак: Українська історіографія.

Mykola Andrusjak: Ukrainian Historiography.

Др. Олександр Гайманівський: Замітки до характеристики
головних рис українського права доби Руської Правди.

Dr. Olexander Hajmanivskýj: Bemerkungen zur Charakteristik der
Grundzüge des ukrainischen Rechtes der Zeit der "Ruška Prawda".

Проф. Др. Симон Наріжний: Судівництво й кари на Запоріжжі.

Prof. Dr. Symon Narižnyj: Das Gerichtswesen und die Strafordnung
bei den Saporoger Kosaken.

Михайло Мухін: І. Франко як критик політичних поглядів М.
Драгоманова.

Muchajlo Muchyn: I. Franko als Kritiker der politiscgen Anschauungen
M. Dragomanow's.

Др. Людмила Красковська: Західні впливи в українській
архітектурі X – XIII ст.

Dr. Ludmila Kraskovska: Occidental influences in the Architecture
of the Time of Princes X – XIII cent.

Др. Олег Кандиба: Старша мальована кераміка в Галичині.

Dr. Oleh Kandyba: Die ältere neolithische bemalte Keramik in der
Westukraine.

Євген Онацький: Зурочення.

Eugenio Onatzky: Iettatura.

Інж. Микола Кушніренко: Суспільно-господарський побут села
Іва в Карпатській Україні.

Ing. Mykola Kušniренко: Beschreibung des Dorfes isa.

Др. Полікарп Герасименко: Електрохімічна теорія рівноваг між
металами й жужлями (рівноваги при виробі сталі).

Polykarp Herasymenko. D. Nat. Sc.: Elektrochemikal theory of siag
metal equilibria (Equilibria of stell-making reactions):

Доцент Інж. Микола Зайцев: До питання псування (гіркнення) і
темніння мила.

Mykola Zajcev, Chem. Ing.: On the problem of spolling (emblu-

erment) and darkening of soaps.

Инж. Назар Гнатюк: Складання корелятивних нормальних рівнянь.

Ing. Nazar Hnatjuk: Zusammenfassung.

Українська наука на еміграції. 15 літ праці Українського Історично-Філологічного Товариства в Празі (1923 – 1938). С. Наріжний.

Fifteen years of work of the Ukrainian Historical-Philological Society in Prague (1923 – 1938). S. Narižnyj.

Errata

№22

Лист О. Грановського до В. Тимошенка*

27 березня 1941

Впв. Проф. В. Тимошенко

Пало Алто, Каліфорнія

Вельми Поважаний Пане Професоре:

В прилозі залучаю копію свого листа до проф. Чубатого в справі Українського Наукового Товариства. Посилаю її Вам тому, щоби Ви були ознайомлені з моїм наставленням, бо вірю, що Ви маєте такі самі погляди на цю справу як і я. Це я особливо помітив з Вашої статті. Нажаль Ви не згадали про наші спроби ще в 1938 році. З історичного погляду як і з наставлення де яких людей це важно. Ми тоді замість газетярських апелів удалися особисто до науковців з дуже добрим відгуком. Бачите, Ви за далеко і може не зовсім добре охоплюєте “гаразди” що існують в більших українських центрах, а особливо на сході, де є свій “Рим” і своєрідні “папи”. Тому то й та справа не посунулася вперед. Як би Ви так ближче запізналися з тими обставинами, я є певний, що Ви їх би незлюбилиб.

Варто булоб таке товариство зорганізувати, однак я побоююся, що допомогові субвенції будуть мати свій недобрий вплив на хід і розвій цього товариства. Наука як така повинна бути без політичного впливу і релігійної полеміки, а керуватися самою правдою, фактами і добром української нації.

Проф. Мамчур і Гайдак є тої самої думки і найбільше бояться релігійної полеміки яку і зараз ведеться по між “Шляхом”, католицькою газетою і “Дніпром”, православною. В “Шляху” як раз проф. Чубатий пише. Ми цього повинні уникати і до того недопустити в можливих друках Наукового Товариства.

Поживемо – побачимо.

Мені дуже приємно, що ми мали нагоду познайомитися в

* Машинопис.

Вашінгтоні, хоч мені здається ми здибалися в Парижі в 1919 році.

Цілком правдоподібно, що ентомологічні наукові товариства будуть мати свій з'їзд в Сант Франциско підчас наступного Різдва. Я звичайно учашаю ті з'їзди майже кожного року і коли все буде в порядку, то може й поїду до Каліфорнії, де я ще ніколи не був, бо найдалше на захід зайхав лише до Солт Лейк Сіті, Юта.

Маю багато знайомих і навіть ближчих приятелів по між американцями в Каліфорнії, буде цікаво їх побачити і відвідати.

Недавно кілька моїх добрих знайомих американців професорів тут при університеті мали нагоду говорити про українську справу і кілька їх згодилися написати по одному розділі до книжки про Україну. Я дуже бажавби, щоби Ви могли також написати один розділ до неї, а особливо про економічні багатства України за винятком мінералог. Проф. Унгрін правдоподібно напише про міжнароджну торговлю з Україною. Що Ви на це. Будь ласка, не відмовте.

Ол. Неприцький-Грановський.

№23

Лист О. Грановського до М. Чубатого*

27 березня 1941

Вельми Шановний Пане Професоре:

Дякую за Вашого листа та витинки з 4 чисел "Свободи". Я Вашу статтю та проф. Тимошенка дуже уважно читав в свій час коли вони вийшли і знову переглянув по одержанні від Вас листа. Дякую Вам за запрошення стати членом основником Українського Наукового Товариства в Америці. Про мої погляди Ви добре знаєте ще з нашої розмови в Нью Йорку під час Різдвяних свят, ще перед появленням Вашої та проф. Тимошенка статей.

Я в принципі вповні годжуся з засадничими думками і потребою подібної організації і в доказ цього залучаю Вам оригінальний лист з підписами трьох професорів, одного медика, котрий друкує наукові розсліди в медичних журналах, двох аспірантів на докторати і своєї дружини котра має степень магістра. Ми ще в році 1938 бажали заснувати таке товариство і підійшли до справи розумово і цілком законно та нормально як вислід наших спільних нарад. Ми удались до всіх науковців в Зл.[учених] Держ.[авах] і в Канаді та до видатніших і діяльних професіоналістів з залученим листом. Ми одержали досить споре число дуже гарних листів, включно з листом від проф. Тимошенка, котрий між іншим писав: "...Коли канадійські українці будуть брати участь, так тоді й місто знаходження у Міннесоті є центральним і об'єднуючим".

*Машинопис.

На жаль одначе ми не дістали листа від Д-ра Мишуги і взагалі від “Свободян”. Ми зрозуміли зразу, що вони нам не дають свого “благословіння” і буде тяжко справу в життя перевести. На тім справа і завмерла бо я з практики знаю що наукову інституцію нелегко перепровадити в нашім суспільстві без відповідної підтримки, а видно, треба було наперед одержати “благословіння” від людей що завжди хотять грати високу політику навіть в науці. І, одначе, задивляюся на науку як політично недоторкану справу, бо наука повинна бути вільна від політичної гри і примх. Тепер видно, що їм такої інституції треба, бо як Ви кажете: “На конгресовий комітет нема чого надіятися”. Українські націоналісти це знали ще перед “славетнім” конгресом, що “мертвороджений конгресовий комітет” як Ви пишете, не буде мати довірря в шарах українського суспільства. Справа й далі буде так само мертво йти аж поки “великі боси” незрозуміють що треба забути за той комітет, а зреорганізувати працездатну групу людей шоби могла зробити всю чорну працю без великого гуку і шуму.

Тому, що вже за це згадав, то варто додати, що в літі 1939 р. ще перед війною я зробив конкретну пропозицію заснувати маленьку групу людей з кількох споріднених духом організацій і кількох людей з-поза організацій, шоби ця група людей змогла глибше задуматись над різними питаннями дня, що торкаються української справи. Навіть тоді зробив пропозицію вислати своїх репрезентантів до Парижу і Лондону. Але мене непослухали. Почали творити Конгрес. Якби так зробили як було ухвалено на Конгресі “Об’єднання” 2-го грудня 1939 р. то справа стоялаб краще. Але, бачите, пропозиція вийшла від мене а не з над Гудзону і тому її треба вбити. Ще один примір: в нашім університеті гурток професорів іноді обговорював українську справу і ми вирішили видати пару книжок: одну майже силами нашого університету, а другу українськими силами. Я удався до університетського заряду преси чи вони видалиб одну, дві книжки в українській справі. Мені відповіли що так, коли матеріал буде відповідно і науково приготований. В цій справі я написав до кількох людей. Дехто згодився написати певні розділи а дехто ні задля різних причин. Зі “Свободи” я чомусь одержав найсумніші відповіді. Одначе кілька професорів і кілька українців опрацьовують певні праці а до інших маю вкортці звернутися, в тім числі до Вас і проф. Тимошенка.

З преси бачу що тепер в “Свободі” по двох роках запізнення і аргументації що ми маємо лише триматися американських справ, то вже аж тепер підносять окремо свою пропозицію створити репрезентативний центр і то з того мертвонародженого комітету. Сердеги бють ся на всі боки шоби якось зрушити суспільство і забувають що лише правдою і чесною працею а не побоюванням своїх же ідейних співпрацівників з боязні що втратять вплив, можна тепер працювати серед нашого громадянства.

Що до себе, то я немаю ніяких амбіцій на ніякі пости. Однак коли мене люде наділяють певним довірям і коли я сам хочу працювати для визволення України, то ніякі диктаторські постанови укр. [аїнських] конгресів мені не можуть відібрати мені належних американськими законами прав говорити в обороні поневоленої України і час від часу висилаю меморандуми до Вашингтону де маю звязки, крім самих сенаторів, в трьох державних департаментах, котрі цікавляться нашими справами, і де я маю одверті двері. Я це роблю тому, що мене вони просять тримати з ними звязки, а також і тому що як урядник ОДВУ, організації яка невходить повноправно в склад Конгресового Комітету, а також і тому, що той комітет і сам конгрес відбувся по диктаторськи і по фашистівськи. І далі буду тримати звязки з Американським Урядом хіба що той славетний комітет зреорганізується і коли комуно-соціялісти перестануть фальшиво доносити на наших невинних людей.

Я чоловік науки більш чверти століття, а наука, як Ви знаєте, шукає правди. Я так вже з тим зжився, що найменша неправда мене обурює, а особливо, коли вона походить з кол що неповинні того робити. Я нікому ніякого зла незаподівав. Ніколи. А сам глибоко відчуваю жаль до кількох людей, що несправедливо і фальшиво мене навіть зрадником Америки хотіли зробити, щоби лише собі свою печеню пекти. І то ті очернювання виходили з певних українських кол, що самі за собою мають повно каригідних гріхів. Хіба-ж можна в таких обставинах працювати серед тих людей? Навряд. І тому я буду триматися осторонь від методів польсько-галицько-австрійської політики. Там де можна буде, і де буду почуватися здібний що здібний щось зробити, то з великою охотою працюватиму для загальної справи.

Тому я сердечно вітаю Ваш поновний почин в спробі зорганізування Укр.[аїнського] Наукового Товариства. Його нам треба і я охоче стану в ряди його членів основників. В прилозі залучаю деякі данні зі своєї наукової праці. Начерк статуту вишло наднях. Прошу лише не мішати політики і релігійної полеміки в справах цього товариства. Нехай воно буде дійсно науковим товариством.

Кінчу з глибокою пошаною та щиро здоровлю,
Ол.[ександер] Грановський.

№24

Лист П. Герасименка до О. Грановського*

Проф. Др. Герасименко
Мюнхен, дня 27.І.1947 р.
Впов. Проф. Олександр Грановський
Міннесота

*Машинопис.

Високоповажний пане Професоре!

Оснований перед війною Український Науковий Інститут в Америці, на чолі якого стоїте Ви, відпоручником в Європі був сл. п. др. Ольжич-Кандиба, заманіфестував свою працю виданням збірника, що вийшов в 1939 р. в Празі. Я не раз говорив з покійним др-ом Ольжичем про завдання і працю Українського Наукового Інституту, який на жаль не можна було розвинути в умовах війни. Завдання ці після закінчення війни, яка не принесла волі українській нації, не тільки не втратили на вазі, а може є більш актуальними. Наукове вивчення України і українського питання взагалі, як світової проблеми гостро стоять перед нами і вимагають активного вкладу наших сил тепер, коли московський імперіялізм очевидно напосівся ліквідувати українську націю. Праця Інституту могла б і мусіла б йти в двох напрямках: а) вивчення і внутрішнє усвідомлення української проблеми серед тієї частини нашої нації, яка ще користується свободою, та б) правильне інформування чужини про наші проблеми.

Які є можливості праці для Інституту в цих двох напрямках?

Для цього треба коротко освітлити стан української науки на чужині. Америка і Канада очевидно не мають потрібної кількості наукових сил для повного охоплення завдань. Але на чужині в Європі опинилось значне число науковців, яких можна б і треба було б використати. За моїми підрахунками в самій Німеччині є понад 200 учених різної наукової і національно-громадської кваліфікації, та значне число культурних робітників, які в сумі представляють великий досвід і знання нашої проблеми. Більшість з них перебуває тут в нужденних умовах, як ДП* і очевидно в скорому часі роз'їдуться по різних кутах світа, так що цей досвід розгубиться без користі для української справи і науки. Тому важно було б по можливості найскоріше охопити цей досвід і подбати про фізичне збереження нашої наукової інтелігенції. Українські вчені-емігранти в Німеччині провадять тепер самотужки спроби наукового об'єднання і освітньої справи. Так тут продовжують своє існування або були на ново засновані високі школи: Український Вільний Університет в Мюнхені, Український природничий і математичний факультети в Авгсбурзі і Регенсбурзі, Український технічно-господарський інститут з 3-ма факультетами, Українська Висока Економічна Школа в Мюнхені. Число студентів на всіх школах разом є понад: 1.000. (Багато професорів викладають рівночасно на кількох школах). Крім того на міжнародньому бувш. Унівському Університеті є українські професори і асистенти та понад 600 студентів. Наукова робота у формі доповідей провадиться в товариствах при високих школах та в Українській Вільній Академії Наук і Науковому Товаристві. Таке розгалуження викликане в значній мірі ненормальними умовами

*DP – Displaced persons – переміщені особи.

життя в теперішній Німеччині та ще й тим, що процес амальгамації серед української еміграції ще не закінчився. Еміграція ще є гетерогенна. Не дивлячись на наукову активність еміграції праця її не скоординована і являється лишень фіксуванням індивідуальних дослідів і досвіду та носить абстрактний характер. Центральне Представництво Української Еміграції, де на чолі культурно-освітнього Відділу стоїть проф. Д. Дорошенко не спромігся організувати наукову працю і допомогу науковцям.

Наскільки я розумію завдання Українського Наукового Інституту в Америці, праця його мала б мати характер дослідчого інституту з певною плановістю, зі завданнями, які б могли принести користь українській нації в майбутньому. В області української культури праця Інституту мусіла б мати характер синтетичний: синтетичне охоплення пройденого розвитку українського народу, історія змагань за волю, історія церкви, культури, літератури, науки, мистецтва, техніки, соціального життя і т. д. аж до останніх часів. Всебічне вивчення сучасного стану української нації та перспективи і напрямні майбутнього розвитку. Окрім синтетичного фіксування пройденого шляху, Український Науковий Інститут мав би розвинути видавничу діяльність для популяризації знання серед українського народу на чужині та для усвідомлення історичних завдань української нації. Другим напрямком цієї видавничої діяльності мали б бути публікації в англійській і інших мовах, з правильним наświetленням української проблеми.

До всіх цих завдань треба приступити відразу, бо є небезпека розпорошення тих сил, які тепер ще можна використати. Переїзд частини наукових сил до Америки був би дуже бажаним і до цього треба приложити зусилля. Але так, як ми бачимо ситуацію тепер, про скорий переїзд за море більшої кількості наших науковців годі думати. Науковий Інститут міг би використати і допомогти їм в цьому переходовому стані вкладаючи на це розмірно невеликі кошти. Значне погіршення становища вивезених осіб "ДП" в Німеччині, якого можна сподіватися в скорому часі, особливо тяжко відіб'ється на науковій інтелігенції. Український Науковий Інститут не має харитативних завдань, але – замовляючи праці українських учених і оплачуючи їх – він зможе здобути цінний матеріал та піддержати тимчасово фізичне існування частини науковців. Навіть при найбільш ідеалістичному наставленні наших фахівців не можна вимагати від них продуктивної праці без мінімальної оплати. Розраховуємо, що напр. 50 доларів на особу, переслані у формі пачок (цигарки, кава, одяг і білизна і т. п.) зможуть забезпечити прожиття однієї особи в Німеччині на кілька місяців. Тому дуже важно знати, чи Український Науковий Інститут в Америці міг би розпоряджатися чи здобути на початок яких 1.500-2.000 доларів, якими можна було б оплатити праці 20-30 науковців в Німеччині. Ця справа одна з основних, без якої не можна починати працю.

Тому що Український Науковий Інститут в Америці має певне ідейне спрямування, – в Європі існує тимчасом обмежена числом група науковців, яких можна б вважати дійсними членами Інституту. Ця група творилася ще при безпосередній участі д-ра Ольжича. До неї належу я і др. Дудра, якого Ви особисто знаєте. Ми вже почали працюю для цілей Українського Наукового Інституту приєднуючи співробітників і майбутніх членів та замовляючи окремі дослідження в осіб, які може ідейно не співзвучні з Інститутом, але могли б дати цінні розвідки і матеріали. Нам не відомо, чи Інститут має зареєстрований статут в Америці і чи є опрацьовані правильники. Як що ні, то ми випрацювали б потрібні правильники і взагалі подали б Вам докладніші інформації і думки про дальшу діяльність Інституту в інтенціях залишених покійним др-ом Кандибою. Вже в скорому часі ми могли б надсилати Вам перші матеріали для Інституту.

Я подав в цьому листі тільки основні думки, які можна звести до тверджень, що активізування праці Інституту це справа першорядної ваги та що праця Інституту в Європі розпочинається вже тепер. Нам дуже важно знати Ваше становище в порушених справах для дальшої успішної роботи. В цих справах пише до Вас теж др. Дудра, який доповнить мого листа.

Зостаюсь з щирим привітом
Проф. др. Герасименко

№ 25
Лист Євгена Скоцка до Любомира Винара*

Силвер Спринг, Мд.
31 липня, 1986

Високоповажаний
Проф. Любомир Винар
Кент, Огайо

Вельмишановний Пане Професоре!

Одержав Вашого листа з запитами про Ольжича-Кандибу, дякую. Перш за все прошу вибачити, що не відписав негайно, як я звичайно це роблю, та моя адреса, яку Вам дав п. Куропась не має маленької поправки: число скриньки з 4375, на 4345. Лист попав до чужої скриньки, що спричинило запізнення.

Дуже мені прикро, що не можу вповні задовільнити Ваше прохання відносно Ольжича – попросту тому, що мій спогад про нього

* Машинопис.

є досить скупий, а документальних матеріалів про нього взагалі не маю. Це може звучати Вам неймовірним, тому дозвольте що поясню.

До його приїзду до Америки, я з Ольжичом безпосереднього контакту не мав. Мої контакти як секретаря ЦУ ОДВУ були з іншими з людьми з ПУН, і я вперше познайомився з ним на Елліс Айленд. Його поїздка до Америки була до повної міри загадкою для мене. Очевидно я знав, що він делегатом на наш З'їзд, але по сьогодні не знаю точно чому він приїхав сюди пару місяців наперед, хоч решта делегації ПУН прибула до Нью Йорку лише короткий час перед З'їздом; не знаю також, чому він від'їхав звідсіля кілька тижнів після від'їзду решти членів делегації ПУН, коли я вже був на Закарпаттю.

Замітним є це, що його приїзд до Нью Йорку припав на період коли скоїлась роттердамська трагедія. І ще одну річ треба взяти до уваги, про яку загал тоді не знав, а саме, що в 1938-му році, як це я згадую в своїй статті, мав відбутися в Америці Конгрес ОУН, тобто Вел.[икий] Здвиг Українських Націоналістів. Роттердамський замах тому перешкодив. ПУН пояснював передчасний приїзд Ольжича сюди тим, що він має зайнятись підготовкою мистецької програми для маніфестації в Гипподром. Я мав враження, одначе, що він мав ще й додаткові функції, які можливо й не вважались з маніфестацією. Про це все я пишу в загальних рисах у своїй статті яку згадуєте.

Імміграційні власті не дали нам вичерпного пояснення чому його задержано в Елліс Айленд. Ми з Душником явились на формальне переслухання в Елліс Айленд, де нам було сказано, що його задержано тому, що потрібні були персональні інформації про нього, а власті звернулись до ОДВУ тому, що він подав ОДВУ як свого спонсора.

Про його діяння на протязі трьох чи чотирьох місяців перебування тут мені було мало відомо. Я був страшенно перевантажений працею. Ольжич навязав тісніші звязки з другом Душником (не пригадую, чи вони знались в Європі – мабуть ні), я стрічав його дуже рідко і він нечасто заходив до канцелярії ЦУ ОДВУ, де я завсиди працював. Дуже шкода, що Ви не мали змоги дістати дотичні інформації від Душника. На жаль Душник відійшов від нас, але я є певний, що він залишив обемистий свій архів. Він натякав мені про цей архів в останніх роках свого життя. Ви за всяку ціну повинні звернутись до Його вдови, пані Марії Душник, яка зовсім певно має цей архів у своєму посіданню і може його переглянути та вибрати що Вам потрібне. Нище подаю Вам її адресу, якщо не маєте. Другим джерелом де можуть бути дотичні документи був би архів ОДВУ. Біда лише в тому, що архів ОДВУ, який був великих розмірів, був частинно спалений з вибухом війни (більшість його була спалена). Поінформовано мене, що існуючий архів організації має дуже мало матеріалу відносно довоєнного періоду. Тому якраз і тяжко є зладити якусь офіційну історію ОДВУ.

Є певним, що попри наших провідних друзів у Нью Йорку, Ольжич мав також знайомства й поза Нью Йорком, які він держав в довірчості. (Догадуюсь, напр. що знав когось в Нью Джерзі – попри свободян – хоч тих людей з Н.[ю] Дж.[ерзі] знали також прочі делегати ПУН які відвідували нас в попередніх роках). Дав Вам такий приклад: одного вечора він просив мене, щоб завести його до готелю Пеннсилвенія, який, як певно знаєте, є при 34-тій вулиці, захід, та сьомій евні. Він одначе не хотів, щоб я йшов з ним до самого готелю і я його залишив один бльок від готелю. Видно було, що він не бажав щоб я довідався з ким він зустрічався. Він знав англійську мову добре й не потребував дальше моєї помочі.

Про нього як особу та провідника можу робити лиш деякі малі спостереження. Як кажу, я не мав з ним спеціального “раппорту” і тому моя характеристика Ольжича як особи була б досить поверховною. Тому зроблю тут лиш декілька завваг, побазованих на моїх зустрічах та – деколи – розмов з ним.

Ольжич був людиною високопатріотичною, та був прямо уособленням ідеї українського націоналізму та концепції його чинної боротьби, з деяким я сказав би шовіністичним підкрашенням. Націоналізм як ідеологія він сприймав дуже серйозно і був їй вповні вірним. Про націоналізми в Європі взагалі, особливо про італійський, висловлювався критично і не сприймав їх серйозно. Пригадую, як одного разу він говорив про помпезність та поверховність чужих націоналістів – мовляв, кожний один (мова про молодь) показує і вважає себе “малим Муссолінієм”. Це очевидно, як я розумів, мало вказувати на ідеологічну поверховність. Це, як я розумів, мало вказувати також на високий рівень українських націоналістів. Будучи такого ультранационалістичного наставлення, він не толерував проявів лицемірності в патріотизмі чи націоналізмі – і взагалі не любив людей лицемірних нахилів.

Задержався в моїй пам'яті один рефрен з групової деклямації (сценічного табльо) в мистецькій програмі в Гипподром, яку Ольжич підготував: велич та історичне призначення Української нації, як я розумів, були підкреслювані кадензою “Ми імперія!” Це був дух Ольжича.

Про маніфестацію в Гипподром не буду Вам тут писати, тому що її треба оцінювати під кутом її політичного значення, отже тут в першій мірі треба звернутись до документів, головно до резолюцій, яких я не маю. Вони застрягли десь в Центр. Управі ОДВУ, і якщо їх не спалено, то можливо що вони там же є. Роман Лапиця, який перебрав від мене в тому часі ПресСлужбу в Нью Йорку, подає дещо про гипподромське зібрання, включно з резолюціями (переклади з українського), які були фактично націоналістичного здвигу в Ньюарку, що відбувався в тих самих днях, та які прийнято в Гипподромі – мабуть з деякими додатками.

Щодо моєї зустрічі з Ольжичом в Хусті: знову ситуація була така, де я не міг з ним багато зустрічатися. Він прибув до Хусту лиш короткий час перед моїм відїздом до Відня. Був я присутний з ним в товариському гурті кілька разів, де також був Ю. Ревай, та Ольжич говорив дуже мало, волів слухати. Пригадую, одначе, що з ним там числились чи не більше як з ким іншим з наших, коли йде про націоналістичні впливи на тодійшній уряд. Сам же Рогач був здисциплінованим націоналістом, а він був секретарем о. Волошина і був дуже близький до Ольжича. Наведу такий інцидент. Одного разу я зайшов до уряду щоб побачитись з Рогачом. Якось сталося так, що я опинився в самій канцелярії о. Волошина, який тоді був в подорожі. І ось кого бачу? – за бюрою премьєра сидить Ольжич. Чому він там сидів, не знаю. Це міг бути випадок, все ж таки цей інцидент вказував на те, що націоналісти мали повний доступ до уряду Карп.[атської] України.

Я мав враження в Хусті, що Ольжичові припала функція керівника націоналістичної акції, хоч були там тоді Я. Барановський та Ріко Ярий, з якими я приїхав туди. Пригадую, що після того як я купив дім в імені ОДВУ, який мав бути “культурним центром” націоналістичним в Хусті, й мені залишилося ще кілька тисяч долярів які належали до визвольного фонду, ці гроші перебрав від мене Ольжич. Чомусь ніхто з прочих провідників не хотів тих грошей від мене брати – здається тому, що всі вони збирались виїжджати. З того часу я міркував, що Ольжич був, що так скажу, комендантом “постерунку”.

Отже, як кажу, моя зустріч з Ольжичом в Карпатській Україні була надто короткотривала щоб я зміг Вам щонебудь доречного написати. На це треба мати деякі документи, а тих я не маю. Ви певно знаєте як це буває – в таких ситуаціях ніхто, чи не всі, не думає про записування чи збереження документів. Тому мушу обмежитись тут до ось тих тривіальних завваг. Дуже жалую.

Щодо листів в мойому “На переломі...” (між іншим, цікаво котрі листи маєте на думці), я зовсім не буду противитись якщо будете їх цитувати. Між іншим, в скорому часі має бути випущений мій спогад “На поклик рідної землі” (видання “Українського Слова”), який включатиме “На переломі...” та три інші частини.

Я мав на думці відповісти Вам кількома абзацами, та ось сплотив кілька сторінок писанини. Вибачте.

З глибокою пошаною,
Евген Скоцко.